Marktwerking in België en evolutie van de marges

Prijzenobservatorium - 2022

economie

FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie

INR CN

.be

economie

FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie

Vooruitgangstraat 50 — 1210 Brussel

Ondernemingsnr.: 0314.595.348

- 0800 120 33 (gratis nummer)
- FODEconomie
- @fodeconomie
- linkedin.com/company/fod-economie (tweetalige pagina)
- instagram.com/fodeconomie
- youtube.com/user/FODEconomie
- economie.fgov.be

Verantwoordelijke uitgever:
Séverine Waterbley
Voorzitter van het Directiecomité
Vooruitgangstraat 50 — 1210 Brussel

Internetversie

311-22

Inhoudsopgave

Inleiding **4**

1. Horizontale screening van de marktdiensten **5**

1.1. Methodologie 5

1.2. Resultaten 6

1.2.1. Industriële sectoren 6

1.2.2. Dienstensectoren 9

2. Evolutie van de rendabiliteit van de verschillende marktsectoren van de Belgische economie **12**

2.1. Evolutie van de rendabiliteit tijdens het decennium pre-corona: vergelijking met de buurlanden 12

2.1.1. Algemeen overzicht van de evolutie van de rendabiliteit 13

2.1.2. Evolutie van de rendabiliteit van de industriële sectoren 15

2.1.3. Evolutie van de rendabiliteit van de dienstensectoren 16

2.1.4. Link met de resultaten van de horizontale screening van sectoren 17

2.2. Evolutie van de rendabiliteit tijdens de coronacrisis 19

2.2.1. Algemeen overzicht van de rendabiliteit in de coronaperiode 20

2.2.2.. Evolutie van de netto marge van de grootste sectoren van de Belgische economie 22

2.2.3.. Evolutie van de marge van de industriële sectoren 24

2.2.4.. Evolutie van de marge van de dienstensectoren 27

2.2.5.. Conclusie 30

3. Conclusie **31**

4. Bijlagen **32**

Bijlage 1 : Definitie van de indicatoren 32

Bijlage 2 : Methodologische aanpak en bronnen van statistische gegevens 36

Inleiding

De laatste jaren werden de verschillende sectoren van de Belgische economie getroffen door opeenvolgende crisissen. Eerst waren er de verplichte sluitingen van ondernemingen ten gevolge van de coronamaatregelen en daarna de sterke stijgingen van energie- en toeleveringskosten De opeenvolgende crisissen verstoorden daarmee de economie en hadden een impact op de werking van de verschillende markten, zowel wat het aanbod als wat de vraag betreft.

De horizontale screening van de sectoren geeft een stand van zaken van de concurrentie op de verschillende goederen- en dienstenmarkten in België. De screening wordt jaarlijks gepubliceerd door het Prijzenobservatorium en verfijnt de kennis van de werking van de Belgische marktsectoren om marktverstoringen op te sporen die een impact hebben op het niveau en de evolutie van de consumptieprijzen, maar ook op het concurrentievermogen van de hele Belgische economie. In deze turbulente periode kunnen dankzij deze screening structurele tendensen aan het licht komen die duiden op een mogelijk gebrek aan concurrentie in sommige sectoren.

De huidige context van sterke inflatie, gekenmerkt door hoge productiekosten, vraagt aandacht voor de prijstransmissie binnen de verschillende takken van de Belgische economie, waarbij de analyse van het niveau en de evolutie van de marges van de verschillende sectoren centraal komt te staan. Dit verslag concentreert zich dan ook op de analyse van de rentabiliteit, zowel vanuit historisch standpunt als vanuit de impact van de coronacrisis op de marges van de verschillende sectoren. Helaas zijn de momenteel beschikbare gedetailleerde gegevens niet toereikend om 2022 mee op te nemen. Niettemin kan aan de hand van dit verslag wel nagegaan worden in welke mate de sectoren reeds verzwakt waren voor het begin van de huidige periode van verhoogde productiekosten.

In het eerste deel wordt de gebruikelijke methode voor de screening van de marktwerking toegelicht en worden de voornaamste sectoren aangehaald die een hoog risico op marktverstoring vertonen. In het tweede deel wordt de rentabiliteit van de verschillende sectoren geanalyseerd. Hier wordt eerst de evolutie van de rentabiliteit van de verschillende sectoren in het pre-corona-decennium bekeken, en vervolgens wordt de impact van de coronacrisis op de marges van de verschillende sectoren onderzocht.

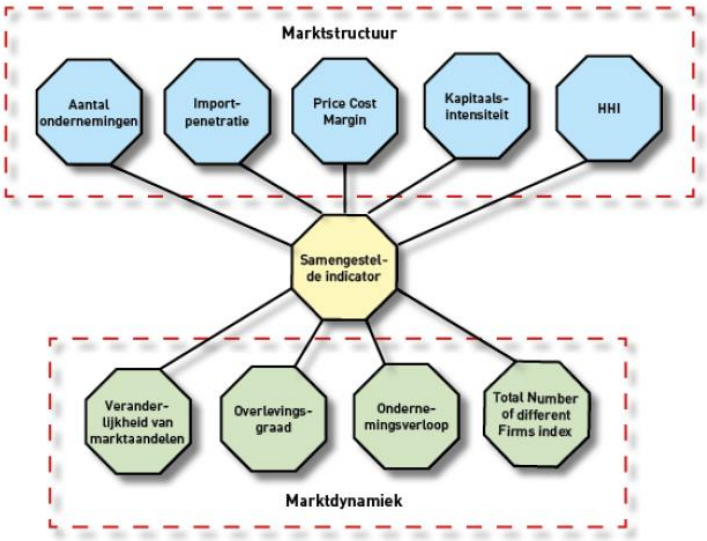
1. Horizontale screening van de marktdiensten

1.1. Methodologie

Deze screening bestrijkt alle marktsectoren van de Belgische economie[1]. Het is de bedoeling na te gaan welke sectoren mogelijk niet optimaal functioneren en een uitgebreidere analyse vergen op het vlak van marktwerking.

De screening is gebaseerd op een samengestelde indicator, die informatie combineert over verschillende aspecten van de marktwerking. Deze biedt aldus een globaal beeld van de prestatie van de verschillende sectoren en maakt het makkelijker om deze onderling te vergelijken. De samengestelde indicator dient wel met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd te worden. Dit aggregaat kan namelijk tegengestelde ontwikkelingen van de verschillende componenten verhullen.

Net als in de vorige edities van de screening omvat de samengestelde indicator vijf indicatoren die de structuur van de markt beschrijven, en vier indicatoren die de dynamiek van de markt weerspiegelen[2].

Onder de indicatoren voor de marktstructuur meten het **aantal ondernemingen en de Herfindahl-Hirschman-Index (HHI)** de concentratie van de ondernemingen op de markt. De **Price Cost Margin (PCM)** geeft een benadering van de winstmarge per onderneming. De mate waarin een sector makkelijk toegankelijk is, wordt onder meer gemeten aan de hand van de **kapitaalintensiteit**. Aan de hand van de **graad van importpenetratie** tot slot kan men ramen in welke mate een sector blootgesteld is aan de concurrentie van buitenlandse bedrijven. Doordat geen volledige gegevens beschikbaar zijn, wordt deze laatste indicator enkel gemeten voor de industrietakken.

Onder de indicatoren voor de marktdynamiek meet het **ondernemingsverloop (churn rate)** de marktaandelen van de bedrijven die een markt betreden of verlaten tijdens het onderzochte jaar. **De overlevingsgraad** meet de leefbaarheid van de ondernemingen op de markt tijdens een periode van 5 jaar. De **rotatiegraad** omvat de firma's die tot de acht grootste behoorden in termen van omzet in de loop van

[1] In deze tekst wordt de term "sector" gebruikt als synoniem van de term "bedrijfstak" zoals die voorkomt in de nationale rekeningen. Men mag deze niet verwarren met de term "institutionele sector" in diezelfde nationale rekeningen. De termen "marktsectoren" en "marktbedrijfstakken" worden in de tekst dan ook als synoniemen beschouwd en gebruikt.

[2] Voor meer details over de verschillende indicatoren, zie bijlage 1 bij dit verslag.

de laatste vijf jaar. Tot slot wordt ook gekeken naar de jaar-op-jaar **volatiliteit** van de marktaandelen van alle ondernemingen.

De samengestelde indicator wordt opgebouwd volgens dezelfde methodiek en maakt gebruik van dezelfde statistische bronnen als de vorige jaren[3]. Alle indicatoren worden berekend op basis van de gegevens van vijf jaren, van 2016 tot en met 2020[4]. De gegevens van het laatste jaar (2020) dienen daarbij als referentie. De screening van de sectoren omvat uitsluitend de marktactiviteiten en de sectoren die gedefinieerd worden volgens de meest gedetailleerde NACE-classificatie[5]. In totaal worden 573 sectoren geanalyseerd. De 221 industriële sectoren en de 352 dienstensectoren worden afzonderlijk geanalyseerd.

1.2. Resultaten

De resultaten zijn gebaseerd op de rangschikking van de sectoren volgens de samengestelde indicator. Hoe hoger deze is (hoe dichter bij 1), hoe groter het risico op marktverstoringen. In dit verslag wordt de klemtoon voornamelijk gelegd op de 10 industriële sectoren en 15 dienstensectoren die de hoogste samengestelde indicator[6] vertonen. Niettemin worden de resultaten voor alle sectoren gepubliceerd[7].

1.2.1. Industriële sectoren

De sectoren van de **bouwmaterialen** zijn sterk vertegenwoordigd in de rangschikking van sectoren met een groot risico op verstoringen (zie tabel 1). De vervaardiging van kalk en gips (NACE 2352) vertoont de hoogste samengestelde indicator. De vervaardiging van bakstenen (23321), van artikelen van gips voor de bouw (2362) en van cement (2351) komen eveneens naar voren uit de analyse. **De voedings- en drankenindustrie** doet er niet voor onder, met vier sectoren in de rangschikking, met name de vervaardiging van margarine (1042), van suiker (1081), van zetmeelproducten[8] (1062) en van mout (1106).

De **productie van edele metalen** (2441) is de belangrijkste sector in de rangschikking op het vlak van binnenlandse omzet. Hij wordt gevolgd door de vervaardiging van zetmeelproducten (1062) en de cementsector (2351).

Grafiek 1 toont voor al deze sectoren de bijdrage van elke indicator aan het verschil tussen de eindscore van de sector en de gemiddelde score van alle industriële sectoren. De indicatoren die een positieve bijdrage leveren, zijn die waarvoor de geanalyseerde sector minder goed presteert dan het

[3] Zie bijlage 2 voor de methodologische aanpak en de bronnen van de statistische gegevens.

[4] Eerdere jaren komen niet in aanmerking omdat het moeilijk is om de gegevens over ondernemingsgroepen op te nemen. Daarnaast vereist de berekeningsmethode van de indicatoren volledige gegevens, terwijl deze voor 2021 nog onvoldoende beschikbaar waren op het moment van de redactie.

[5] Ook al is dit de meest gedetailleerde segmentatie die mogelijk is, de indeling van de sectoren volgens NACE-classificatie komt niet noodzakelijkerwijs overeen met deze van de markten, waar de concurrentie daadwerkelijk speelt. Zoals tijdens de voorgaande screenings worden er bovendien filters toegepast om bepaalde marktdiensten te elimineren die onder een specifieke regelgeving vallen (bijv.: landbouw, financiële diensten,…) of waarvan de gegevens geen representatieve indicatoren opleveren (voor meer details, zie de verslagen van voorgaande screenings).

[6] De TOP 10 en de TOP 15 omvatten enkel de sectoren met meer dan 100 miljoen EUR binnenlandse omzet. De « binnenlandse omzet » is een belangrijke variabele in de screening-opgave. Deze vertegenwoordigt de jaarlijkse omzet per onderneming op de binnenlandse markt en wordt berekend als het verschil tussen de totale omzet van de onderneming en de totale waarde van de goederen die deze onderneming exporteert. De totale omzet komt uit de jaarrekeningen van de onderneming of uit de gegevens van de btw-aangiften, terwijl de waarde van de uitgevoerde goederen afkomstig is van de gegevens van de Nationale Bank.

[7] Zie EXCEL-file als bijlage bij dit verslag.

[8] Sector 1062 omvat de productie van zetmeelproducten, op basis van rijst, aardappelen, maïs, e.d.

gemiddelde. Deze indicatoren doen de waarde van de samengestelde indicator toenemen. De indicatoren die een negatieve bijdrage leveren, zijn daarentegen die waarvoor de sector beter presteert dan het gemiddelde, hetgeen de kans op marktverstoringen vermindert. In deze grafiek zijn de sectoren gerangschikt volgens hun score in de samengestelde indicator. Zo vertoont bijvoorbeeld de vervaardiging van margarine (1042) een lagere kapitaalintensiteit en een lagere Price Cost Margin (PCM) dan het gemiddelde van de industriële sectoren, maar tegelijk problematischere waarden voor alle andere indicatoren.

De meeste van deze sectoren zijn sterk geconcentreerd. De productie van edele metalen (2441) en de vervaardiging van margarine (1042) en van artikelen van gips voor de bouwsector (2362) vertonen de hoogste waarden voor de Herfindahl-Hirschman-index (HHI) (zie tabel 1). Echter ondervinden sommige andere sectoren een enigszins sterke concurrentie door buitenlandse firma's, zoals de vervaardiging van suiker (1081) (graad van importpenetratie van 0,49) en de vervaardiging van mout (1106) (0,35), ook al blijft de graad van importpenetratie voor de vervaardiging van mout onder het gemiddelde van de industriële sectoren (0,48).

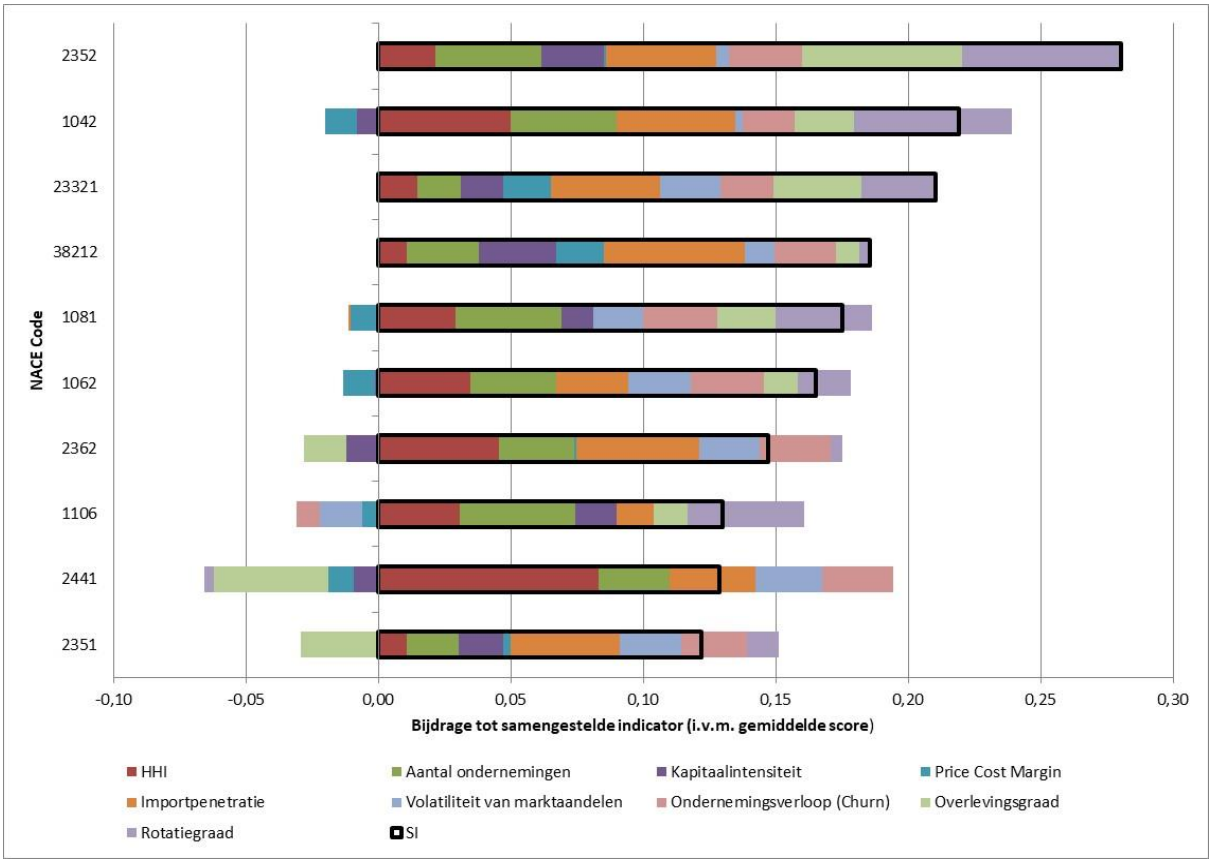
De PCM-indicator is bijzonder hoog in de vervaardiging van bakstenen (23321) (PCM van 21,9 %, tegenover 10,9 % voor het gemiddelde van de industriële sectoren) en de fysicochemische verwerking van slib en vloeibare afvalstoffen (38212) (21,6 %). Anderzijds is de bruto marge relatief laag in de vervaardiging van margarine (1042) (3,5 %), zetmeelproducten (1062) (3,8 %) en suiker (1081) (4,7 %).

Tabel 1 TOP 10 van industriële sectoren volgens de samengestelde indicator (SI), sectoren met een omzet > 100 miljoen EUR, periode 2016-2020

Code NACE	Sector	Binnenlandse omzet 2020 (in miljoen EUR)	Samengestelde indicator	HHI 2020	PCM 2020
2352	Vervaardiging van kalk en gips	417,65	**0,81**	0,45	11,43%
1042	Vervaardiging van margarine en andere spijsvetten	441,36	**0,75**	0,7	3,50%
23321	Vervaardiging van bakstenen	449,43	**0,74**	0,39	21,93%
38212	Fysicochemische verwerking van slib en vloeibare afvalstoffen	112,37	**0,71**	0,35	21,64%
1081	Vervaardiging van suiker	290,6	**0,7**	0,52	4,66%
1062	Vervaardiging van zetmeel en zetmeelproducten	881,35	**0,69**	0,57	3,76%
2362	Vervaardiging van artikelen van gips voor de bouw	232,54	**0,68**	0,66	11,39%
1106	Vervaardiging van mout	176,2	**0,66**	0,53	7,34%
2441	Productie van edelmetalen	3145,97	**0,66**	0,99	5,20%
2351	Vervaardiging van cement	836,14	**0,65**	0,35	12,79%

Opmerking: hoe dichter de samengestelde indicator bij 1 ligt, hoe problematischer deze geacht wordt. Hetzelfde geldt ook voor de Herfindahl-Hirschmann-index (HHI). De PCM moet gelezen worden als een bruto bedrijfsmarge, uitgedrukt in een percentage van de omzet.
Bronnen: Statbel, NBB, eigen berekeningen.

Grafiek 1 Bijdrage van de verschillende indicatoren, TOP 10 van industriële sectoren volgens de samengestelde indicator, sectoren met een omzet > 100 miljoen EUR, periode 2016-2020

Opmerking: Met de bijdrage van elke indicator wordt het verschil bedoeld tussen de genormaliseerde score van elke indicator van de sector en de gemiddelde score van alle industriële sectoren gewogen met het gewicht van de indicator in de eindscore. De zone in het zwart vertegenwoordigt het verschil tussen de score van de samengestelde indicator van de sector en het gemiddelde van de samengestelde indicatoren van de industriële sectoren. De indicatoren met een positieve bijdrage zijn deze waarvoor de onderzochte sector een minder gunstige score noteert dan gemiddeld. Omgekeerd zijn de indicatoren die een negatieve bijdrage hebben de indicatoren waarvoor de sector beter presteert dan het gemiddelde.
Bronnen: Statbel, NBB, eigen berekeningen.

Naast de sectoren van de TOP 10 kunnen er nog andere industriële sectoren naar voren komen door een of meer indicatoren voor de marktwerking. Zo vertoonden sommige sectoren tussen 2016 en 2020 een bijzonder geringe volatiliteit van de marktaandelen van het ene jaar tot het andere, terwijl ze wel een hogere rentabiliteit dan het gemiddelde van de industriële sectoren vertoonden (10,9 %) (zie tabel 2). Het gaat daarbij meer bepaald om de vervaardiging van frisdranken en mineraalwater (1107), de vervaardiging van andere organische chemische basisproducten (2014), van fineer en van panelen op basis van hout (1621) en van materiaal voor elektrische installaties (2733).

Tabel 2 Industriële sectoren (buiten TOP en > 100 miljoen EUR omzet) met een gemiddelde PCM hoger dan het gemiddelde van de industriële sectoren en met een lage gemiddelde volatiliteit, 2016-2020

Code NACE	Sector	Binnenlandse omzet 2020 (in miljoen EUR)	PCM 2016-2020	Volatiliteit 2016-2020
1107	Vervaardiging van frisdranken; productie van mineraalwater en ander gebotteld water	1609,9	0,1425	0,03
1621	Vervaardiging van fineer en van panelen op basis van hout	606,74	0,1328	0,04
2733	Vervaardiging van schakelaars, stekkers, stopcontacten e.d.	210,37	0,1529	0,06

2014	Vervaardiging van andere organische chemische basisproducten	6137,9	0,1405	0,07
2720	Vervaardiging van batterijen en accumulatoren	144,72	0,1335	0,07
2572	Vervaardiging van hang- en sluitwerk	148,55	0,1689	0,08
20412	Vervaardiging van poets- en reinigingsmiddelen	129,95	0,1628	0,08

Bronnen: Statbel, NBB, eigen berekeningen.

Daarnaast lijkt de concurrentiesituatie van een reeks sectoren te verslechteren in de loop van de beschouwde periode (tabel 3). In 2020 waren meer bepaald de HHI-indicator en de PCM-indicator de hoogste van de periode voor de vervaardiging van industriële machines en apparaten voor koeltechniek en klimaatregeling (2825), van verf en vernis (2030), van kunstmeststoffen en kunststofverbindingen (2015) en van tabakproducten (1200). Hetzelfde geldt voor verpakkingsmateriaal van kunststof (2222) en van hout (1624).

Tabel 3 Industriële sectoren (> 100 miljoen EUR binnenlandse omzet) met een stijging van de HHI en van de PCM, 2016-2020

Code NACE	Sector	Binnenlandse omzet 2020 (in miljoen EUR)	HHI 2016-2018	HHI 2019	HHI 2020	PCM 2016-2018	PCM 2019	PCM 2020
2825	Vervaardiging van machines en apparaten voor de koeltechniek en de klimaatregeling, voor niet-huishoudelijk gebruik	2.031,74	0,54	0,61	0,7	6,92%	6,84%	9,28%
2030	Vervaardiging van verf, vernis e.d., drukinkt en mastiek	849,58	0,12	0,14	0,15	7,76%	7,50%	9,83%
2015	Vervaardiging van kunstmeststoffen en stikstofverbindingen	737,29	0,18	0,17	0,23	6,00%	6,97%	9,11%
2222	Vervaardiging van verpakkingsmateriaal van kunststof	663,44	0,04	0,05	0,07	9,25%	8,73%	11,53%
1624	Vervaardiging van houten emballage	315,77	0,05	0,09	0,12	5,19%	7,77%	9,66%
1200	Vervaardiging van tabaksproducten	172,12	0,15	0,23	0,28	12,73%	13,20%	16,05%
1729	Vervaardiging van andere artikelen van papier of karton	157,77	0,08	0,08	0,11	10,67%	13,58%	16,43%

Bronnen: Statbel, NBB, eigen berekeningen.

1.2.2. Dienstensectoren

Bij de dienstensectoren vertonen de sector vervoer via pijpleidingen[9] (NACE 4950) en de sector draadgebonden telecommunicatie (6110) de hoogste samengestelde indicator (zie tabel 4). In deze rangschikking vinden we onder de 15 hoogst scorende dienstensectoren vier **verhuursectoren**, zoals de verhuur van vrachtwagens (7712) en van informaticamateriaal (7733). We vinden er tevens **drie sectoren van de groothandel**, namelijk de groothandel in granen en zaden (46211), in aardappelen (46311) en in vlees van gevogelte (46322), alsook **twee sectoren van de detailhandel**: niet-gespecialiseerde winkels (47192) en detailhandel in lederwaren (47722).

Op het vlak van binnenlandse omzet zijn de grootste sectoren van de rangschikking draadgebonden telecommunicatie (6110), O&O in biotechnologie (7211) en baggerwerken[10] (42911).

[9] De sector 4950 omvat het vervoer van gas, vloeistoffen, water, slib en andere stoffen, via pijplijn, maar ook de exploitatie van pompstations.

[10] De sector 42911 omvat meer bepaald het uitvoeren van baggerwerken, het ruimen van waterlopen en sloten, maar ook de projectontwikkeling voor het uitvoeren van baggerwerken.

Sommige sectoren zijn sterk geconcentreerd (zie grafiek 2), zoals O&O in biotechnologie (7211) (HHI van 0,79), vervoer via pijpleidingen (4950) (0,66) en verhuur van schepen (7734) (0,62). De verhuur van vrachtwagens (7712) vertoont een lagere HHI (0,06) dan het gemiddelde van de diensten (0,10).

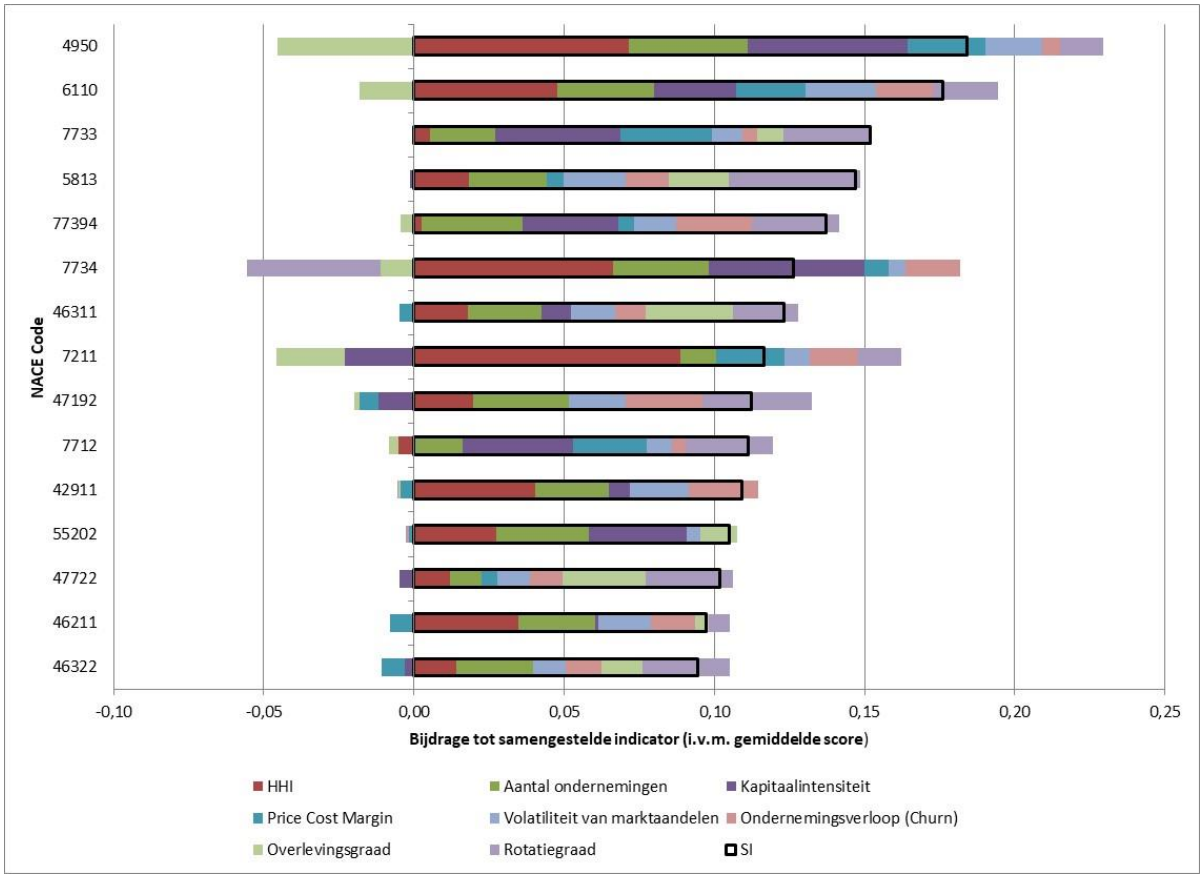
Verschillende sectoren vertonen een hoge PCM-indicator, met name het vervoer via pijpleidingen (4950) (PCM de 44,8 %) en de verhuur van vrachtwagens (7712) (42,7 %) en van informaticamateriaal (7733) (50,6 %), evenals de draadgebonden telecommunicatie (6110) (41,5 %). Deze vaststelling dient wel genuanceerd te worden, aangezien het om sectoren met sterke kapitaalintensiteit gaat. De PCM-indicator is ook bijzonder hoog in O&O in biotechnologie (7211) (40,7 %). Anderzijds vertonen de detailhandel in niet-gespecialiseerde supermarkten (47192) (3,5 %), de groothandel in granen en zaden (46211) (1,9 %) en de groothandel in vlees van gevogelte (46322) (1,9 %) een relatief lage bruto rentabiliteit.

Tabel 4 TOP 15 van de dienstensectoren volgens de samengestelde indicator, sectoren met een omzet > 100 miljoen EUR, periode 2016-2020

Code NACE	Sector	Binnenlandse omzet 2020 (in miljoen EUR)	Samengestelde indicator	HHI 2020	PCM 2020
4950	Vervoer via pijpleidingen	787,42	**0,77**	0,66	44,76%
6110	Draadgebonden telecommunicatie	6271,95	**0,77**	0,47	41,49%
7733	Verhuur en lease van kantoormachines, inclusief computers	212,33	**0,74**	0,14	50,59%
5813	Uitgeverijen van kranten	741,09	**0,74**	0,24	18,82%
77394	Verhuur en lease van woon- en bureelcontainers en dergelijke accommodatie	116,16	**0,73**	0,12	18,47%
7734	Verhuur en lease van schepen	207,96	**0,72**	0,62	21,83%
46311	Groothandel in consumptieaardappelen	580,77	**0,71**	0,24	5,73%
7211	Speur- en ontwikkelingswerk op biotechnologisch gebied	4055,70	**0,71**	0,79	40,67%
47192	Detailhandel in niet-gespecialiseerde winkels waarbij voedings- en genotmiddelen niet overheersen (verkoopoppervlakte. ? 2500 m)	1834,75	**0,70**	0,25	3,47%
7712	Verhuur en lease van vrachtauto's	223,05	**0,70**	0,06	42,67%
42911	Baggerwerken	3186,71	**0,70**	0,41	6,04%
55202	Vakantieparken	179,38	**0,70**	0,31	9,71%
47722	Detailhandel in lederwaren en reisartikelen in gespecialiseerde winkels	174,27	**0,69**	0,19	18,20%
46211	Groothandel in granen en zaden	1554,46	**0,69**	0,37	1,94%
46322	Groothandel in vlees van wild en van gevogelte	461,40	**0,68**	0,21	1,90%

Opmerking: hoe dichter de samengestelde indicator bij 1 ligt, hoe problematischer deze geacht wordt. Hetzelfde geldt ook voor de Herfindahl-Hirschmann-index (HHI). De PCM moet gelezen worden als een bruto bedrijfsmarge, uitgedrukt in een percentage van de omzet.
Bronnen: Statbel, NBB, eigen berekeningen.

Grafiek 2 Bijdrage van de verschillende indicatoren, TOP 15 van de dienstensectoren volgens de samengestelde indicator, sectoren met een omzet > 100 miljoen EUR, periode 2016-2020

Opmerking: Met de bijdrage van elke indicator wordt het verschil bedoeld tussen de genormaliseerde score van elke indicator van de sector en de gemiddelde score van alle industriële sectoren gewogen met het gewicht van de indicator in de eindscore. De zone in het zwart vertegenwoordigt het verschil tussen de score van de samengestelde indicator van de sector en het gemiddelde van de samengestelde indicatoren van de industriële sectoren. De indicatoren met een positieve bijdrage zijn deze waarvoor de onderzochte sector een minder gunstige score noteert dan gemiddeld. Omgekeerd zijn de indicatoren die een negatieve bijdrage hebben de indicatoren waarvoor de sector beter presteert dan het gemiddelde.
Bronnen: Statbel, NBB, eigen berekeningen.

Buiten deze 15 dienstensectoren die naar voren komen met de samengestelde indicator kunnen er andere ook opvallen door een of meer indicatoren voor de marktwerking. Zo vertoonden sommige sectoren tussen 2016 en 2020 een geringe volatiliteit van de marktaandelen van het ene jaar tot het andere, terwijl ze toch een hogere rentabiliteit hadden dan het gemiddelde van de dienstensectoren (11,9 %) (zie tabel 5). Het betreft met name de activiteiten van bedrijfsrevisoren (69203) en accountants (69201), de lease van intellectuele eigendom (7740), de uitvaartverzorging (96031) en de industriële wasserijen (96011).

Tabel 5 Dienstensectoren (buiten TOP 15 en > 100 miljoen EUR omzet) met een hogere gemiddelde PCM dan het gemiddelde van de diensten en een lagere gemiddelde volatiliteit, 2016-2020

Code NACE	Sector	Binnenlandse omzet 2020 (in miljoen EUR)	PCM 2016-2020	Volatiliteit 2016-2020
69203	Bedrijfsrevisoren	802,67	19,19%	0,065
69201	Accountants en belastingconsulenten	2.103,40	23,16%	0,070
47782	Detailhandel in fotografische en optische artikelen en in precisieinstrumenten in gespecialiseerde winkels	751,69	14,19%	0,077
7740	Lease van intellectuele eigendom en vergelijkbare producten, met uitzondering van werken onder auteursrecht	732,13	53,50%	0,080
96031	Uitvaartverzorging	466,59	17,70%	0,082

5829	Overige uitgeverijen van software	490,78	25,70%	0,092
4942	Verhuisbedrijven	271,27	13,11%	0,094
96011	Activiteiten van industrile wasserijen	361,19	16,65%	0,094

Bronnen: Statbel, NBB, eigen berekeningen.

Daarnaast lijkt de concurrentiesituatie van een reeks sectoren te verslechteren in de loop van de beschouwde periode (zie tabel 6). In 2020 ziet men met name de hoogste HHI-indicator en PCM-indicator van de periode voor de detailhandel in huishoudelektro (4754), de groothandel in oliën en vetten (46332) en de internetportalen (6312).

Tabel 6 Dienstensectoren (> 100 miljoen EUR binnenlandse omzet) met een stijging van de HHI en van de PCM, 2016-2020

Code NACE	Sector	Binnenlandse omzet 2020 (in miljoen EUR)	HHI 2016-2018	HHI 2019	HHI 2020	PCM 2016-2018	PCM 2019	PCM 2020
4754	Detailhandel in elektrische huishoudapparaten in gespecialiseerde winkels	1.506,39	0,152	0,167	0,217	5,30%	4,63%	6,75%
46332	Groothandel in spijsoliën en -vetten	1.407,95	0,283	0,200	0,498	2,22%	0,55%	3,33%
4799	Overige detailhandel, niet in winkels en exclusief markt- en straathandel	750,75	0,017	0,037	0,048	5,58%	3,82%	7,91%
42211	Bouw van water- en gasdistributienetten	629,40	0,194	0,252	0,285	3,31%	2,91%	6,14%
6312	Webportalen	334,24	0,043	0,083	0,106	10,00%	29,38%	41,14%
5913	Distributie van films en video- en televisieprogramma's	193,47	0,077	0,074	0,105	5,98%	9,51%	15,95%
47599	Detailhandel in andere huishoudelijke artikelen in gespecialiseerde winkels, n.e.g	145,24	0,043	0,066	0,070	-4,46%	3,19%	3,36%

Bronnen: Statbel, NBB, eigen berekeningen.

2. Evolutie van de rendabiliteit van de verschillende marktsectoren van de Belgische economie

De huidige druk op de productiekosten en de sterke toename van de consumptieprijzen vragen aandacht voor de prijstransmissie doorheen de verschillende sectoren. Daarom slaat dit tweede deel van het verslag op de evolutie van de rendabiliteit van de verschillende goederensectoren, zowel tijdens de tien jaar voorafgaand aan de coronacrisis (eerste deel) als tijdens de twee jaar van deze crisis (tweede deel). Helaas zijn de actueel beschikbare gedetailleerde gegevens niet toereikend om 2022 mee op te nemen. Niettemin laat dit verslag toe om de sectoren te identificeren die reeds verzwakt waren vóór het begin van de huidige periode van hoge inflatie.

2.1. Evolutie van de rendabiliteit tijdens het decennium pre-corona: vergelijking met de buurlanden

De enquête naar de structuur van de ondernemingen[11] maakt een internationale vergelijking mogelijk van het niveau en de evolutie van de rendabiliteit van de verschillende sectoren. Daartoe wordt gebruik gemaakt van de bruto exploitatiemarge. Deze marge is de verhouding tussen het bruto exploitatieoverschot en de omzet en meet dus het percentage omzet dat overblijft na betaling van de

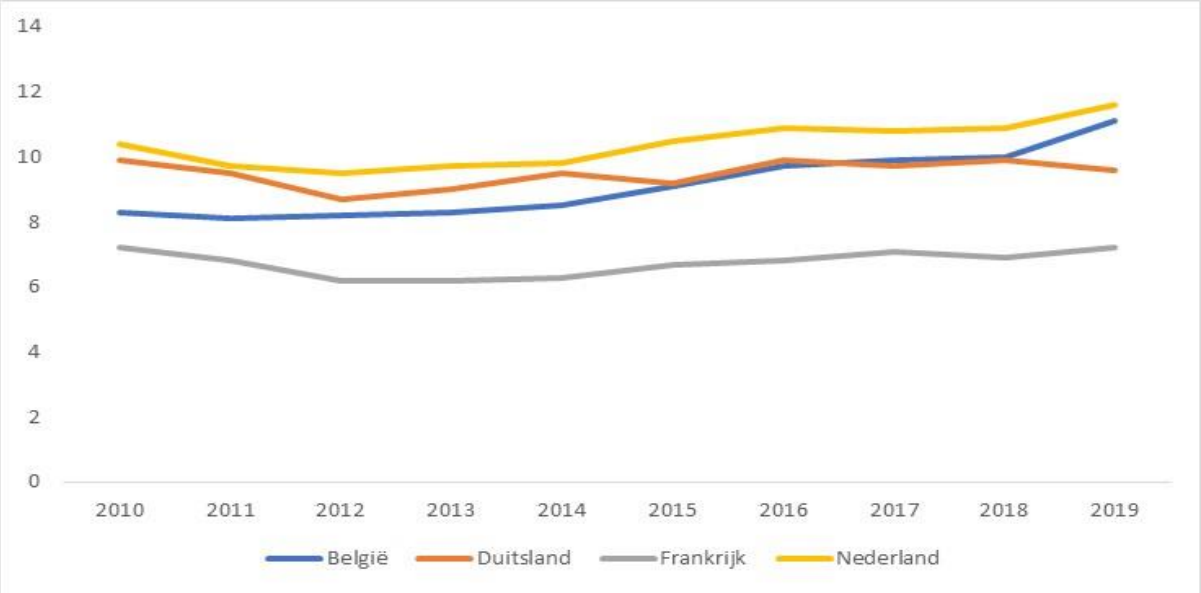
[11] De gegevens van de enquête naar de structuur van de ondernemingen van de verschillende lidstaten worden verzameld bij EUROSTAT en zijn beschikbaar op diens website.

aankopen, de diensten en diverse goederen, en de personeelskosten[12]. Deze benadering kan evenwel aanzienlijke verschillen maskeren die kunnen bestaan tussen de sectoren op het vlak van de kosten die verbonden zijn aan het gebruik van het kapitaal. Dit deel analyseert 68 industriële sectoren en 72 dienstensectoren (volgens de 3-digit NACE-nomenclatuur) en gaat over de periode 2010-2019[13]. Het laat toe van een overzicht te krijgen van de situatie van de verschillende sectoren vóór het begin van de coronacrisis.

2.1.1. Algemeen overzicht van de evolutie van de rendabiliteit

Tussen 2010 en 2019 nam de bruto exploitatiemarge van de marktsectoren sterker toe in België (+2,8 %) dan in de buurlanden (zie grafiek 3). In de loop van deze periode overschreed België geleidelijk het niveau van de marge van Duitsland, om dicht de marge van Nederland te benaderen. Frankrijk kent een lager niveau van exploitatiemarge dan de drie andere landen. Deze vaststellingen kunnen echter sterke verschillen tussen de sectoren verhullen.

Grafiek 3 Evolutie van de bruto exploitatiemarge, geheel van de industrie en marktdiensten, België en buurlanden, 2010-2019 (in %)

Bron: EUROSTAT (Enquête naar de structuur van de ondernemingen).

Dit contrast tussen de verschillende sectoren kan vastgesteld worden bij het analyseren van de evolutie van de bruto marges van de tien grootste industriële sectoren en de 15 grootste dienstensectoren op het vlak van de totale omzet[14]. Dit overzicht geeft een eerste idee van de

[12] Deze marge komt in grote lijnen overeen met de indicator *Price Cost Margin* die gebruikt wordt in het eerste deel van dit verslag.

[13] Op basis van de actueel beschikbare gegevens is het niet mogelijk om deze internationale vergelijking ook uit te voeren voor de periode van de coronacrisis.

[14] In dit deel is de totale omzet afkomstig van de enquête naar de structuur van de ondernemingen. In tegenstelling tot de binnenlandse omzet (zie eerste deel van het verslag), dekt de totale omzet zowel de verkoop op de binnenlandse markt als de uitvoer.

verschillen tussen de sectoren, alvorens hierop dieper in te gaan met alle onderzochte sectoren in de volgende punten.

Onder de tien grootste industriële sectoren op het vlak van omzet verstevigden sommige hun bruto marge en vergroot de kloof ten opzichte van het gemiddelde van de buurlanden, zoals de vervaardiging van chemische basisproducten (NACE 201), kunststofproducten (222) en dranken (110) (zie tabel 7). Omgekeerd vertonen andere een afname van hun marge in de loop van het decennium, met name de vervaardiging van farmaceutische producten (212), de productie van edele metalen (244) en de vervaardiging en assemblage van motorvoertuigen (291). Voor de twee eerste sectoren (212 en 244) evenwel, blijft de marge op het einde van de periode hoger in België dan gemiddeld in de buurlanden. Deze verschillen in marge kunnen echter sterk variëren tussen ondernemingen onderling intra-sectoraal, onder andere door verschillende strategieën voor investeringen of afschrijvingen.

Voor de 15 dienstensectoren met de hoogste omzet verminderde het verschil in marge in het voordeel van België ten opzichte van gemiddeld in de buurlanden in de sector ontwerpen en programmeren van computerprogramma's (620), in de adviesbureaus (702) en in de handel in delen en toebehoren van auto's (453) (zie tabel 8). Gezien de onderliggende economische en technologische kenmerken van deze sectoren, alsook de kapitaalkosten van hun ondernemingen, dient de evaluatie van deze bruto marges van sectoren genuanceerd te worden. Met een lager verschil vertonen ook het goederenvervoer over de weg (494) en de gespecialiseerde groothandel in brandstoffen en bouwmaterialen (467) een hogere bruto marge in België dan gemiddeld in de buurlanden, alsook een meer uitgesproken stijging. Daarentegen vertonen de groothandel in consumentenartikelen (464) en in levensmiddelen (463) een lagere marge in België, alsook een minder hoge evolutie. De marge blijft ook lager dan gemiddeld in de buurlanden voor de autohandel (451).

Met een weliswaar iets minder hogere stijging dan elders, vertoont de detailhandel in niet-gespecialiseerde winkels (471) op het einde van de periode een hogere bruto marge in België dan gemiddeld in de buurlanden. Echter kan dit gemiddelde ook sterke verschillen tussen de landen verhullen. Zo blijft, bijvoorbeeld, de bruto marge voor de niet-gespecialiseerde detailhandel (471) hoger in Nederland dan in België, en het gemiddelde van de buurlanden wordt naar beneden getrokken door de bruto marge van de sector in Frankrijk.

Tabel 7 Bruto exploitatiemarge van de tien industriële sectoren met de hoogste omzet in 2019, gemiddelde 2010-2011 versus gemiddelde 2018-2019, in %

NACE Code	Sector	Omzet in België in 2019 (in miljoen EUR)	Bruto exploitatiemarge 2010-2011 België	Bruto exploitatiemarge 2018-2019 België	Bruto exploitatiemarge 2010-2011 Buurlanden	Bruto exploitatie marge 2018-2019 Buurlanden
212	Vervaardiging van farmaceutische producten	31.793,7	41,90	29,70	16,50	12,67
201	Vervaardiging van chemische basisproducten, kunstmeststoffen en stikstofverbindingen en van kunststoffen en synthetische rubber in primaire vormen	23.635,7	8,85	12,65	8,75	9,07
291	Vervaardiging van auto's	11.050,4	3,60	3,10	6,17	4,77
241	Vervaardiging van ijzer en staal en van ferrolegeringen	10.927,1	1,05	3,55	4,45	2,58
244	Productie van edele metalen en van andere non-ferrometalen	9.268,1	7,40	4,40	4,98	3,90
108	Vervaardiging van andere voedingsmiddelen	8.517,2	6,90	7,95	9,23	8,65
222	Vervaardiging van producten van kunststof	7.657,7	7,75	10,05	8,52	8,82
110	Vervaardiging van dranken	7.589,8	16,10	22,50	12,52	12,58

101	Verwerking en conservering van vlees en vervaardiging van vleesproducten	6.341,3	4,60	4,75	4,05	3,75
251	Vervaardiging van metalen constructiewerken	5.360,7	8,20	10,80	7,52	10,03

Bron : EUROSTAT (Enquête naar de structuur van de ondernemingen).

Tabel 8 Bruto exploitatiemarge van de 15 dienstensectoren met de hoogste omzet in 2019, gemiddelde 2010-2011 versus gemiddelde 2018-2019, in %

NACE Code	Sector	Omzet in België in 2019 (in miljoen EUR)	Bruto exploitatiemarge 2010-2011 België	Bruto exploitatiemarge 2018-2019 België	Bruto exploitatiemarge 2010-2011 Buurlanden	Bruto exploitatiemarge 2018-2019 Buurlanden
467	Overige gespecialiseerde groothandel	104.366,10	2,55	5,2	3,15	3,95
464	Groothandel in consumentenartikelen	81.555,40	5,65	5,7	5,43	8,05
451	Handel in auto's	81.492,10	1,95	2,7	3,38	3,92
463	Groothandel in voedings- en genotmiddelen	50.419,20	3,3	3,5	4,1	4,53
471	Detailhandel in niet-gespecialiseerde winkels	34.609,50	5,25	6,15	3,93	4,87
466	Groothandel in andere machines en werktuigen en toebehoren	29.779,00	5,1	7,35	5,58	6,85
477	Detailhandel in andere artikelen in gespecialiseerde winkels	22.041,00	7,5	8,5	8	7,83
620	Computerprogrammering, consultancy en aanverwante activiteiten	19.546,50	14,4	18,45	12,28	11,13
453	Handel in delen en toebehoren van auto's	18.779,30	4,45	6,8	5,92	4,15
522	Vervoerondersteunende activiteiten	15.347,10	10	11,8	16,73	14,17
702	Adviesbureaus op het gebied van bedrijfsbeheer	14.529,30	23,6	31,2	19,98	22,95
465	Groothandel in informatie- en communicatieapparatuur	12.907,70	5,55	3,7	4,15	3,82
494	Goederenvervoer over de weg en verhuisbedrijven	12.616,10	8,55	12,05	10,47	10,68
561	Restaurants en mobiele eetgelegenheden	11.048,40	14,25	15,2	14,38	14,87
475	Detailhandel in andere consumentenartikelen in gespecialiseerde winkels	9.940,30	6,8	6,55	6,48	9,03

Bron: EUROSTAT (Enquête naar de structuur van de ondernemingen).

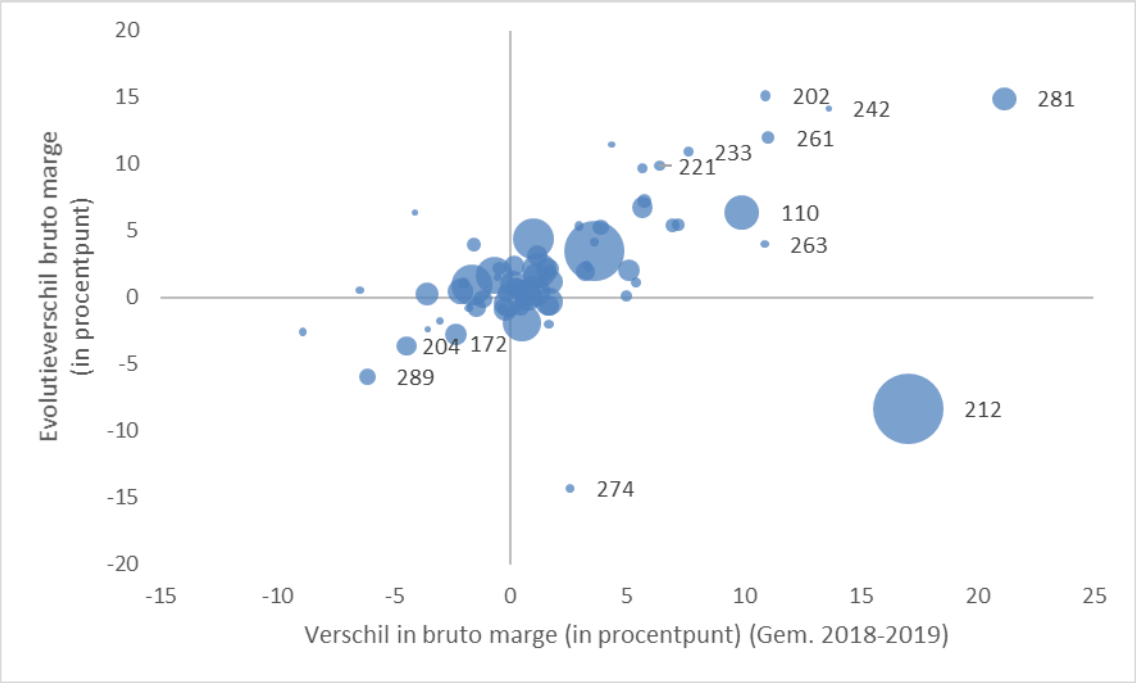
2.1.2. Evolutie van de rendabiliteit van de industriële sectoren

In de loop van de tien jaar voorafgaand aan de coronacrisis, kende 72,1 % van de geanalyseerde industriële sectoren (hetzij 49 van de 68 sectoren) een forsere stijging van de bruto marge in België dan gemiddeld in de buurlanden. Het aandeel van sectoren met hogere marges in België dan gemiddeld in de buurlanden bedroeg 39,7 % in het begin van de bestudeerde periode (2010-2011), tegenover 66,2 % op het eind van de periode (gemiddelde 2018-2019).

Onder de sectoren die een sterkere stijging van hun marge kenden in België, vinden we de vervaardiging van verdelgingsmiddelen (202), van machines en apparaten voor algemeen gebruik (281), van elektronische onderdelen en printplaten (261), van stalen buizen en pijpen (242) en van bouwmaterialen in klei (233) (zie grafiek 4). Op het einde van de periode vertonen deze sectoren een beduidend hogere bruto marge in België dan gemiddeld in de buurlanden. Dat geldt ook voor de sector vervaardiging van dranken (110) en de sector chemische basisproducten (201). Echter kunnen de verschillende wettelijke regelingen voor de sectoren die in België gelden in vergelijking met die van de buurlanden, bijkomende verklarende elementen opleveren voor de rendabiliteitsberekeningen.

De periode van tien jaar voorafgaand aan de coronacrisis zag er niet voor alle sectoren even rooskleurig uit. Voor sommige sectoren verslechterde de situatie ten opzichte van de buurlanden. Deze verslechtering is vooral opvallend in de sectoren vervaardiging van andere machines voor specifieke doeleinden (289), van zeep en onderhoudsproducten (204) en van artikelen van papier of karton (172).

Grafiek 4 Verschil in niveau en evolutie van de bruto marge in België en gemiddeld in de buurlanden, industriële sectoren, gemiddelde 2018-2019 versus gemiddelde 2010-2011

Bron : EUROSTAT (Enquête naar de structuur van de ondernemingen).
Toelichting: de x-as toont het verschil tussen het niveau van de bruto marge in België en het gemiddelde van de buurlanden voor de periode 2018-2019. De y-as geeft het verschil tussen de evolutie van de bruto marge in België en de gemiddelde evolutie van de buurlanden, waarbij de evolutie berekend wordt tussen het begin (gemiddelde 2010-2011) en het einde van de periode (2018-2019).

2.1.3. Evolutie van de rendabiliteit van de dienstensectoren

De meeste dienstensectoren kenden een sterkere evolutie van de bruto marge in België dan gemiddeld in de buurlanden (51 van de 72 geanalyseerde sectoren, of 70,8 %). Terwijl slechts 40,3 % van de sectoren een hogere bruto marge vertoonde in België in het begin van de periode (2010-2011), liep dit percentage op tot 58,3 % op het eind van de periode (2018-2019).

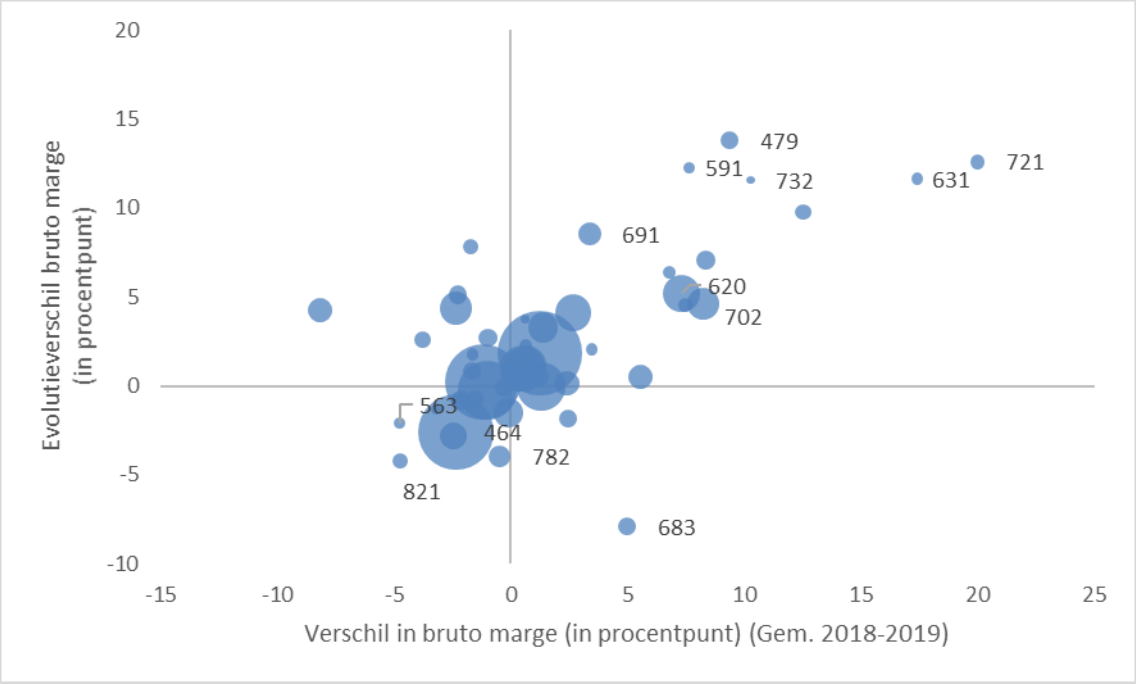
Sommige dienstensectoren versterkten hun positie aanzienlijk tussen 2010 en 2019. Een opvallend verschil ontstond qua niveau en evolutie van hun bruto marge ten opzichte van het gemiddelde in de buurlanden (zie grafiek 5), maar specifiek inzicht is vereist in de concurrentieomstandigheden van elk van de sectoren om deze vaststelling te kunnen onderbouwen. Het gaat hier met name om gegevensverwerking en internetportalen (631), onderzoek en ontwikkeling in natuurwetenschappen (721), detailhandel niet in winkels en exclusief markt- en straathandel[15] (479), films en video- en televisieprogramma's (591), computerprogrammering (620) en adviesbureaus (702). Sterke stijgingen werden eveneens vastgesteld in kleinere sectoren (zie volledige tabel in bijlage), zoals de lease van

[15] De sector 479 omvat met name de verkoop op afstand en de verkoop via automaten.

intellectuele eigendom (774), overige gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten (749) en goederenvervoer over binnenwateren (504).

De relatieve positie van sommige sectoren lijkt evenwel verslechterd te zijn in de loop van het decennium ten opzichte van de buurlanden. Dat geldt met name voor de administratieve activiteiten (821), de groothandel in consumentenartikelen (464), de uitzendbureaus (782) en de drinkgelegenheden (563) (zie grafiek 6). Onder de sectoren met een lager niveau van de bruto marge en een minder uitgesproken evolutie dan gemiddeld in de buurlanden vinden we algemeen genomen terug verschillende sectoren van de handel, zoals de groothandel in levensmiddelen (463) en in informatie- en communicatieapparatuur (465), alsook de detailhandel in cultuurartikelen (476) en in brandstoffen (473) (zie volledige tabel in bijlage).

Grafiek 5 Verschil in niveau en evolutie van de bruto marge in België en gemiddeld in de buurlanden, dienstensectoren (omzet 2019 > 1 miljard EUR), gemiddelde 2018-2019 versus gemiddelde 2010-2011

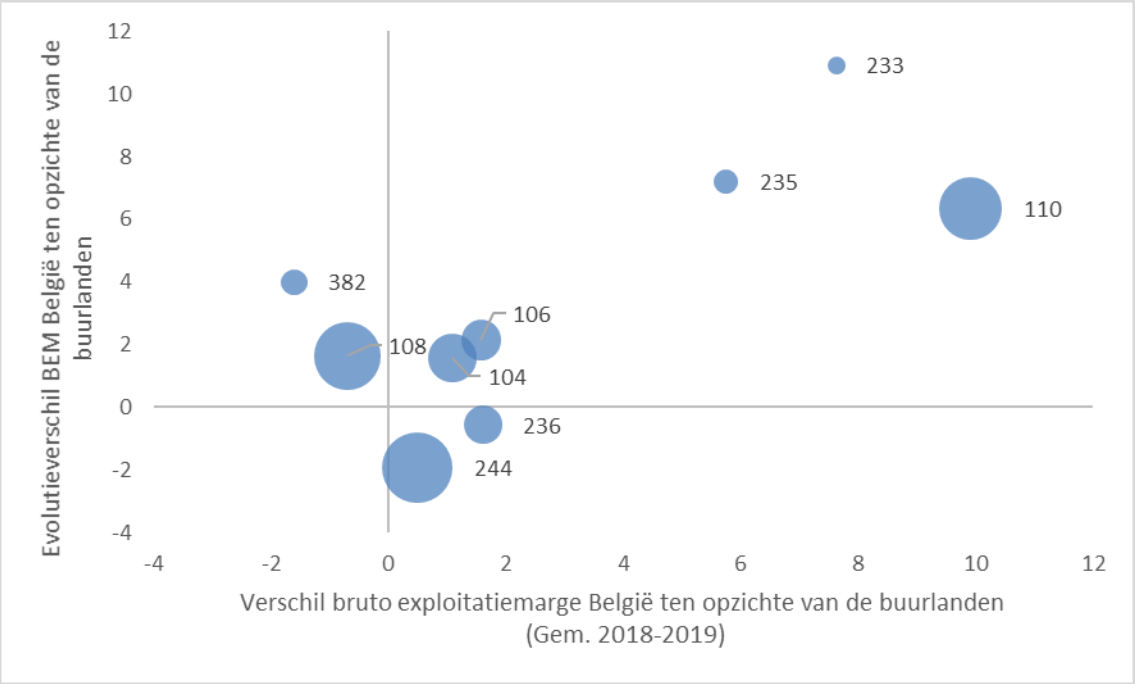
Bron : EUROSTAT (Enquête naar de structuur van de ondernemingen).
Toelichting: de x-as toont het verschil tussen het niveau van de bruto marge in België en gemiddeld in de buurlanden voor de periode 2018-2019. De y-as geeft het verschil tussen de evolutie van de bruto marge in België en de gemiddelde evolutie van de buurlanden, waarbij de evolutie berekend wordt tussen het begin (gemiddelde 2010-2011) en het einde van de periode (2018-2019).

2.1.4. Link met de resultaten van de horizontale screening van sectoren

In het eerste deel van het rapport werden de marktsectoren met een hoog risico op verstoring opgespoord door middel van de horizontale screening van de sectoren. Hoewel de internationale vergelijking van de marges hierboven de sectoren op een meer geaggregeerd niveau afbakent, is het interessant om de twee analyses aan elkaar te koppelen, om de lijst van sectoren die naar boven kwamen in het eerste deel van het verslag verder te nuanceren en die sectoren te belichten die een marge vertonen die hoger ligt, of die een verschillende evolutie kennen ten opzichte van de buurlanden.

Onder de TOP 10 van industriële sectoren volgens de samengestelde indicator, zijn er drie sectoren die een aanzienlijk verschil in marge vertonen in het voordeel van België ten opzichte van het gemiddelde van de buurlanden, zowel qua niveau als qua evolutie (zie grafiek 6). Het betreft met name de vervaardiging van bouwmaterialen in klei (NACE 233), van kalk, gips en cement (235) en van dranken (110). Voor de zetmeelproducten en maalderijproducten (106) en de vervaardiging van oliën en vetten (104) is het verschil minder uitgesproken, maar valt ook in het voordeel van België uit. In weerwil van een sterkere evolutie in België, blijft de bruto marge gemiddeld hoger in de buurlanden voor de vervaardiging van andere voedingsmiddelen (108) en voor de afvalverwerking (382). Tot slot wordt een lichte achterstand in evolutie waargenomen voor de vervaardiging van producten van beton, cement of gips (236) en voor de productie van edele metalen (244).

Grafiek 6 Verschil in niveau en evolutie van de bruto marge in België en gemiddeld in de buurlanden, TOP 10 industriële sectoren volgens de samengestelde indicator, gemiddelde 2018-2019 versus gemiddelde 2010-2011

Bron: EUROSTAT (Enquête naar de structuur van de ondernemingen).
Opmerking : er worden slechts negen sectoren weergegeven in de grafiek, want twee sectoren van de industriële TOP zijn afkomstig uit dezelfde 3-digit NACE-code (NACE 235: voor de vervaardiging van kalk en gips, alsook de NACE voor cement).

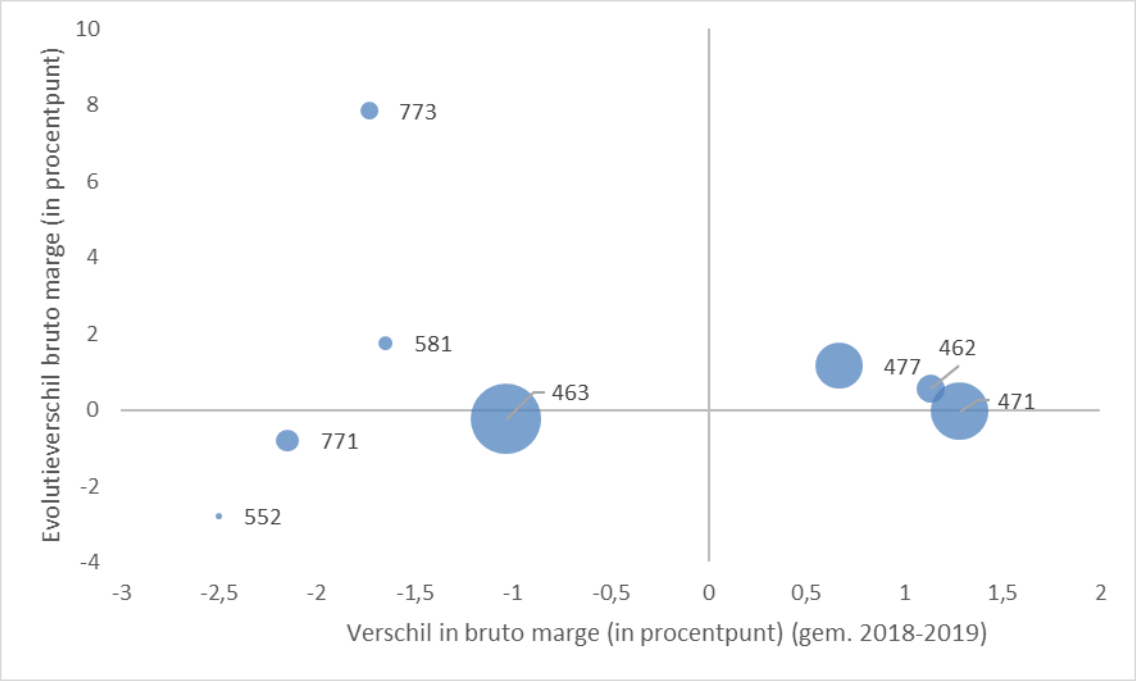
Bij de TOP 15 van dienstensectoren volgens de samengestelde indicator, zijn de verschillen in marges in het voordeel van België minder uitgesproken (zie grafiek 7), behalve voor onderzoek en ontwikkeling in biotechnologie (721)[16]. Drie sectoren van de handel vertonen een niveau en een evolutie die enigszins hoger liggen in België (ten opzichte van gemiddeld in de buurlanden): de detailhandel in niet-gespecialiseerde winkels (471), de overige detailhandel in gespecialiseerde winkels[17] (477) en de groothandel in landbouwproducten en levende dieren (462). In het pre-coronadecennium was de stijging van de bruto marge ook groter in België voor de verhuur van andere machines en werktuigen (773) en voor de uitgeverijen van boeken en tijdschriften (581). De

[16] De sector 721 vormt een extreme waarde ten opzichte van de andere sectoren van grafiek 9. Voor een goede leesbaarheid werd deze sector niet opgenomen in deze grafiek. De resultaten voor de sector zijn echter wel te zien in grafiek 5.

[17] De sector 477 omvat met name de detailhandel in farmaceutische producten, kleding en lederwaren.

vakantieverblijven (552) en de verhuur van auto's (771) vertonen daarentegen lagere marges in België dan gemiddeld in de buurlanden, alsook een minder uitgesproken evolutie.

Grafiek 7 Verschil in niveau en evolutie van de marges in België en gemiddeld in de buurlanden, TOP 15 dienstensectoren volgens de samengestelde indicator, gemiddelde 2018-2019 versus gemiddelde 2010-2011

Bron: EUROSTAT (Enquête naar de structuur van de ondernemingen).
Opmerking: er worden slechts acht sectoren weergegeven in de grafiek, want verschillende sectoren van de TOP van de diensten komen uit dezelfde 3-digit NACE-codes (meer bepaald NACE 463 en 773), twee sectoren vertonen extreme waarden (NACE 495 en 721) en de gegevens die een internationale vergelijking mogelijk maken zijn niet beschikbaar voor de sectoren telecommunicatie en baggerwerken.

2.2. Evolutie van de rendabiliteit tijdens de coronacrisis

De coronamaatregelen hadden een impact op het activiteitenvolume van de ondernemingen en verstoorden de toeleveringsketens op internationaal niveau. Om de ondernemingen te ondersteunen en te vermijden dat deze liquiditeitsschok zou overgaan in een solvabiliteitscrisis, met golven van faillissementen, werden ongeziene steunmaatregelen getroffen. Zowel 2020 als 2021 waren dan ook bijzondere jaren wat betreft de werking van de verschillende markten. In dit deel willen we de impact van deze crisis op de marges van de verschillende marktsectoren inschatten. Het doel is niet de doeltreffendheid van de verschillende ingevoerde steunregelingen[18] te analyseren, maar wel na te gaan welke sectoren verzwakt werden door de crisis en welke sectoren er versterkt zijn uitgekomen. Deze analyse slaat op 113 industriële sectoren en 159 dienstensectoren. Ze is gebaseerd op de jaarrekeningen van een constant staal van ondernemingen[19] om de jaren 2020 en 2021 ("coronaperiode") te vergelijken met de drie voorgaande jaren (2017-2019, « pre-coronaperiode »).

[18] Voor meer informatie over de steunmaatregelen, zie met name: Ch. Piette and J. Tielens, « How Belgian firms fared in the covid-19 pandemic », NBB Economic Review 2022/07.

[19] Dat zijn 57.988 ondernemingen die jaarrekeningen neerleggen en die over ten minste een werknemer beschikken die aangegeven is bij de RSZ voor de periode 2017-2021. Op het moment van de redactie waren de gegevens van 2021 van de jaarrekeningen helaas nog niet beschikbaar voor alle ondernemingen. Enkel de sectoren waarvan het staal voldoende representatief is, zijn opgenomen in de resultaten hieronder.

De klemtoon ligt op de netto exploitatiemarge[20], waarbij rekening gehouden wordt met alle exploitatiekosten waarmee de ondernemingen te maken hebben.

2.2.1. Algemeen overzicht van de rendabiliteit in de coronaperiode

Het geanalyseerde staal van ondernemingen kent een aanzienlijke daling van de omzet in 2020, gevolgd door een herstel in 2021 (zie grafiek 8). Zowel voor de industriële sectoren als voor de diensten lag de totale omzet in 2021 hoger dan vóór de crisis. De crisis lijkt de rendabiliteit op geaggregeerd niveau niet in het bijzonder beïnvloed te hebben. Voor de industriële sectoren steeg de netto marge in 2020 en 2021. Voor de diensten daalde de netto marge lichtjes in 2020, om dan in 2021 het niveau van vóór de crisis te overschrijden.

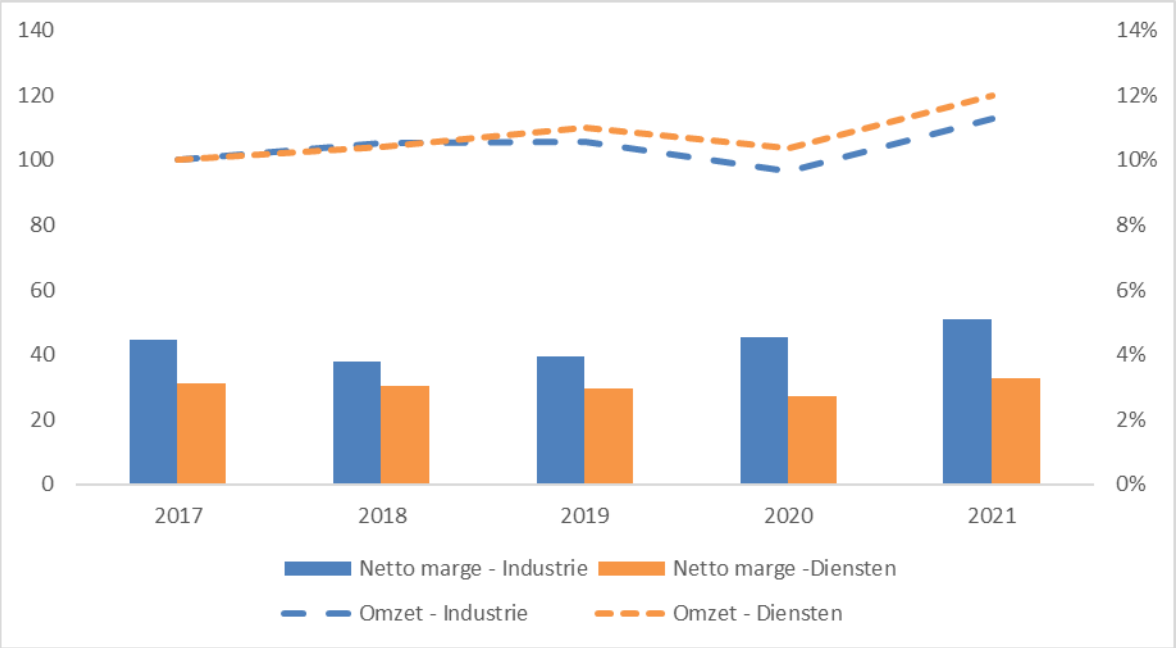
De verdeling van de netto marge van de verschillende ondernemingen kent een opwaartse beweging in 2020 en 2021, zowel voor de ondernemingen die actief zijn in de industriële sectoren als voor die in de dienstensectoren (zie grafiek 9). Enkel het eerste kwartiel van de twee verdelingen, zijnde de 25 % van de ondernemingen met de laagste netto marge, kende een daling in 2020.

Het afwezig zijn van een negatieve impact op het geaggregeerde niveau van de marges kan te verklaren zijn door verschillende factoren. Ten eerste ging voor vele ondernemingen de daling van de omzet gepaard met een evenredige afname van hun aankoopkosten voor goederen en diensten. Ten tweede werden er van bij het begin van de crisis steunmaatregelen getroffen door de federale en gewestelijke regeringen, die bedoeld waren om de liquiditeit van de ondernemingen te versterken en waardoor deze sommige van hun lasten konden verlichten, zoals de versoepeling van het recht op tijdelijke werkloosheid, uitstel van schuldaflossing, het uitstel van betaling van bijdragen, directe compensaties of verschillende fiscale vrijstellingen. De verlenging van sommige maatregelen lijkt in 2021 te hebben bijgedragen tot een verbetering van de globale situatie van de ondernemingen. Tot slot hangen de economische prestaties in 2020 en 2021 voor talrijke sectoren af van factoren die los staan van de coronacrisis en die soms de weerslag kunnen zijn van een ongunstige situatie in de jaren vóór de crisis[21].

[20] De netto exploitatiemarge wordt hier berekend als de verhouding tussen de exploitatiewinst (9901) en de omzet. Wanneer de omzet niet beschikbaar is in de jaarrekeningen, wordt de omzet uit de btw-aangifte gebruikt. Het gaat dus om een marge in procent en niet om een marge in waarde. Gemakshalve wordt deze marge in procent verder in de studie « netto marge » genoemd. Ten opzichte van de, in het vorige deel gehanteerde, bruto exploitatiemarge, houdt de netto marge onder meer rekening met de afschrijvingen van de ondernemingen.

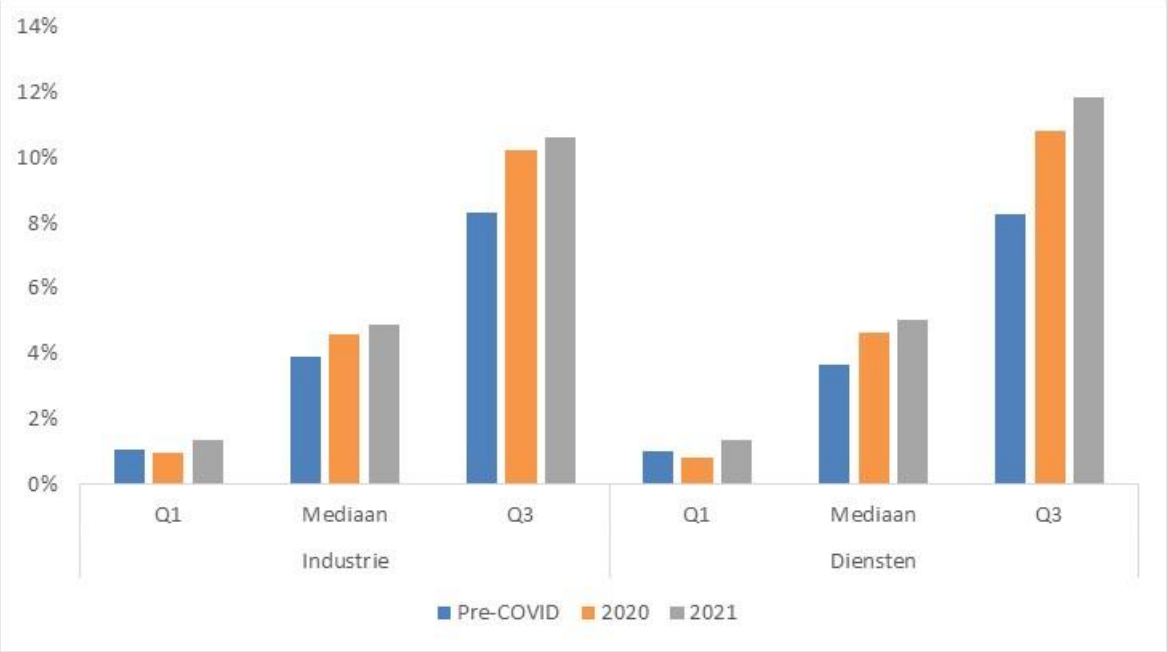
[21] Het constante staal houdt overigens geen rekening met de in- of uittredende ondernemingen tijdens de onderzochte periode. De prestaties van deze ondernemingen kunnen verschillen van de gevestigde ondernemingen in een sector.

Grafiek 8 Evolutie van de omzet (linker schaal) en van de netto marge (rechter schaal), industrie en diensten, 2017-2021

Bronnen: NBB (Balanscentrale), Statbel, eigen berekeningen.

Grafiek 9 Verdeling van de netto marge van de ondernemingen, industrie en diensten, pre-corona versus 2020 en 2021

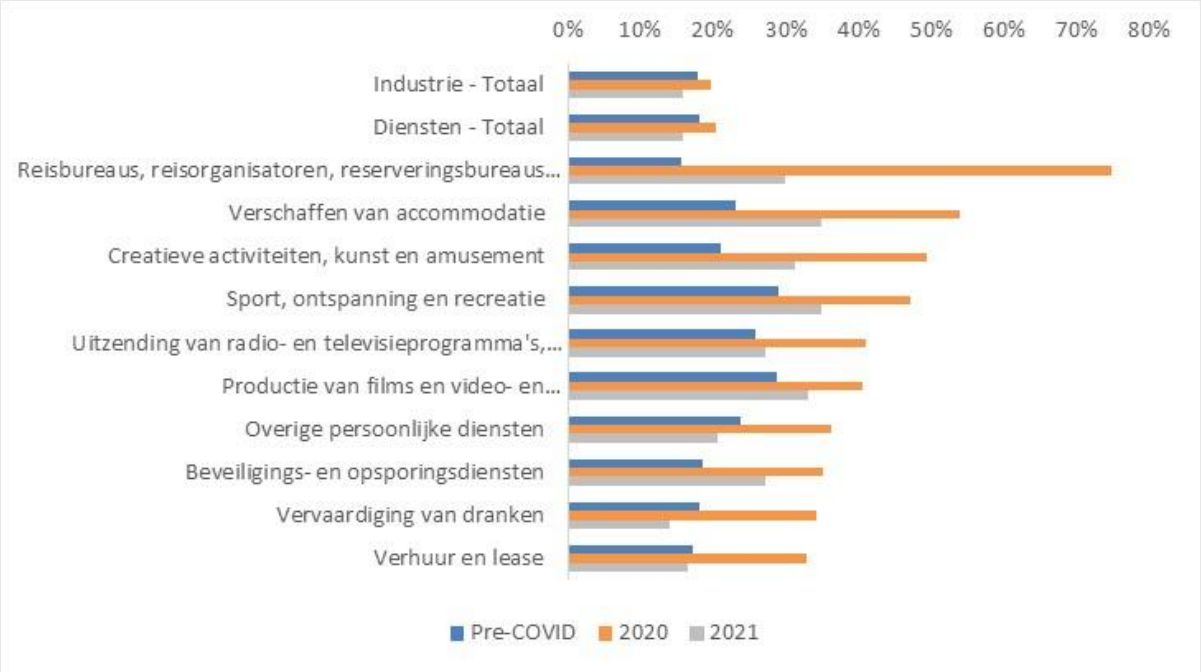
Bronnen: NBB (Balanscentrale), Statbel, eigen berekeningen.

Deze globale vaststelling kan evenwel aanzienlijke verschillen tussen de sectoren verbergen, maar ook tussen de ondernemingen van eenzelfde sector[22]. Daarom is het ook belangrijk om tevens de evolutie van het aandeel ondernemingen in moeilijkheden te bekijken, dat in sommige bedrijfstakken een forse

[22] Er wordt hier onder meer gedacht aan handelszaken die hun online-verkoop konden ontwikkelen, of aan restaurants die hun activiteiten konden voortzetten dankzij de levering van maaltijden. Zij konden zich onderscheiden van de spelers van de sector die hun economisch model niet zo snel konden aanpassen.

stijging kan kennen. Zo kende, voor het gehele geanalyseerde staal, het aandeel ondernemingen met een exploitatieverlies een stijging in 2020, alvorens fors af te nemen in 2021. De impact was opvallender voor de diensten, waar het aandeel ondernemingen met een exploitatieverlies explosief toenam in de sectoren rond toerisme, horeca, vrije tijd en persoonlijke dienstverlening (zie grafiek 10). Voor sommige bedrijfstakken bleef de situatie moeilijk in 2021. Deze tendensverschillen tussen de industriële sectoren en de dienstensectoren worden beïnvloed door de opeenvolgende crisissen, maar ook door structurerende krachten en heterogene concurrentiebewegingen die zowel een impact hebben op de structuur van de sectoren als op de strategieën van de bedrijven.

Grafiek 10 Evolutie van het aandeel ondernemingen met een exploitatieverlies (rubriek 9901[23]), industrie, diensten en de 10 bedrijfstakken (NACE-2-digit) met de sterkste stijging in 2020, gemiddelde pre-Covid versus 2020 en 2021

Bronnen: NBB (Balanscentrale), Statbel, eigen berekeningen.

2.2.2.. Evolutie van de netto marge van de grootste sectoren van de Belgische economie

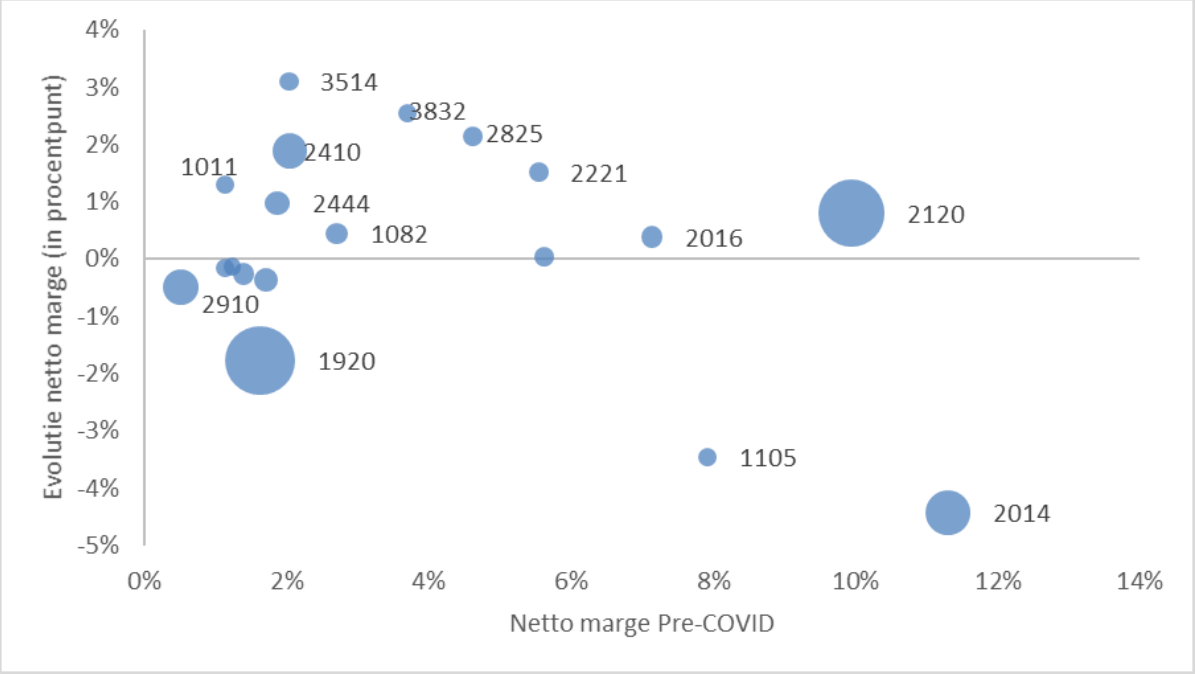
Deze globale vaststellingen kunnen dus grote verschillen tussen de sectoren maskeren. Grafiek 11 en 12 tonen respectievelijk de evolutie van de netto marges van de 20 grootste industriële sectoren en van de 20 grootste dienstensectoren op het vlak van de omzet. Dit overzicht geeft een eerste indruk van de verschillen tussen de sectoren, alvorens de impact van COVID te bekijken op de netto marge van alle 113 industriële sectoren en 159 dienstensectoren die in de twee volgende punten worden geanalyseerd.

[23] Rubriek 9901 van de resultatenrekening wordt verkregen uit het verschil tussen de bedrijfsopbrengsten (rubrieken 70/76A) en de kosten van deze bedrijfsopbrengsten (rubrieken 60/66A).

Bij de twintig grootste industriële sectoren is een stijging van de netto marge te zien in de productie van en de handel in elektriciteit (3511[24] en 3514), evenals in de recuperatie van gesorteerd afval (3832), de vervaardiging van industriële machines en apparaten voor koeltechniek en klimaatregeling (2825) en platen en profielen van kunststof (2221) (zie grafiek 11). In mindere mate heeft de sector farmaceutische producten (2120) ook een hogere gemiddelde netto marge ten opzichte van de pre-covidperiode, ondanks een daling in 2021 (zie volledige tabel in bijlage). De staalnijverheid (2410) kent een forse stijging in 2021. Daarentegen werd onder meer een afname vastgesteld in de vervaardiging van andere organische chemische basisproducten (2014), de vervaardiging van bier (1105) en de olieraffinage (1920). Voor de twee laatste sectoren echter had de sterke daling betrekking op 2020.

Bij de twintig grootste dienstensectoren is een stijging van de netto marge te zien in de groothandel in hout en bouwmaterialen (NACE 4673) en in metalen en metaalertsen (4672) ten opzichte van de pre-covidperiode (zie grafiek 12). De computer-consultancy (6202) kende een forse stijging van de marge in 2021. Anderzijds vertoonden sommige sectoren een daling van de netto marge in de covidperiode, zoals de uitzendbureaus (7820) en de groothandel in onderdelen en accessoires van motorvoertuigen (4531). Deze laatste haalde evenwel terug het oorspronkelijke niveau van marge in 2021. De groothandel in farmaceutische producten (4646) en de detailhandel in niet-gespecialiseerde winkels met overwegend voedingsmiddelen (4711) daarentegen, vertoonden een daling van de netto marge in 2021 (zie volledige tabel in bijlage).

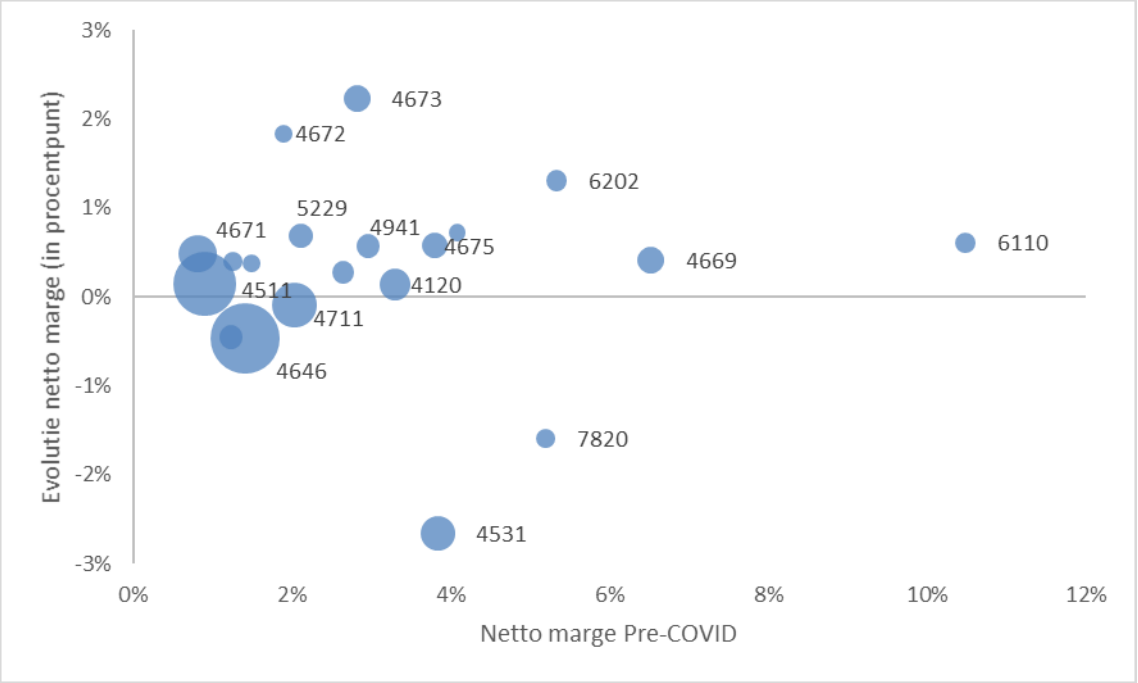
Grafiek 11 Evolutie van de netto marge van de 20 grootste industriële sectoren op het vlak van omzet 2021, gemiddelde 2017-2019 (pre-covid) en gemiddelde 2020-2021 (covid)

Bronnen: NBB (Balanscentrale), Statbel, eigen berekeningen.
Opmerking: de elektriciteitsproductie is als sector weggelaten uit de grafiek voor een betere leesbaarheid.

[24] Deze sector vertoonde evenwel een negatieve netto marge in de drie voorgaande jaren. Omwille van de leesbaarheid is deze sector weggelaten uit grafiek 9 (zie volledige tabel in bijlage).

Grafiek 12 Evolutie van de netto marge van de 20 grootste dienstensectoren op het vlak van omzet 2021, gemiddelde 2017-2019 (pre-covid) en gemiddelde 2020-2021 (covid)

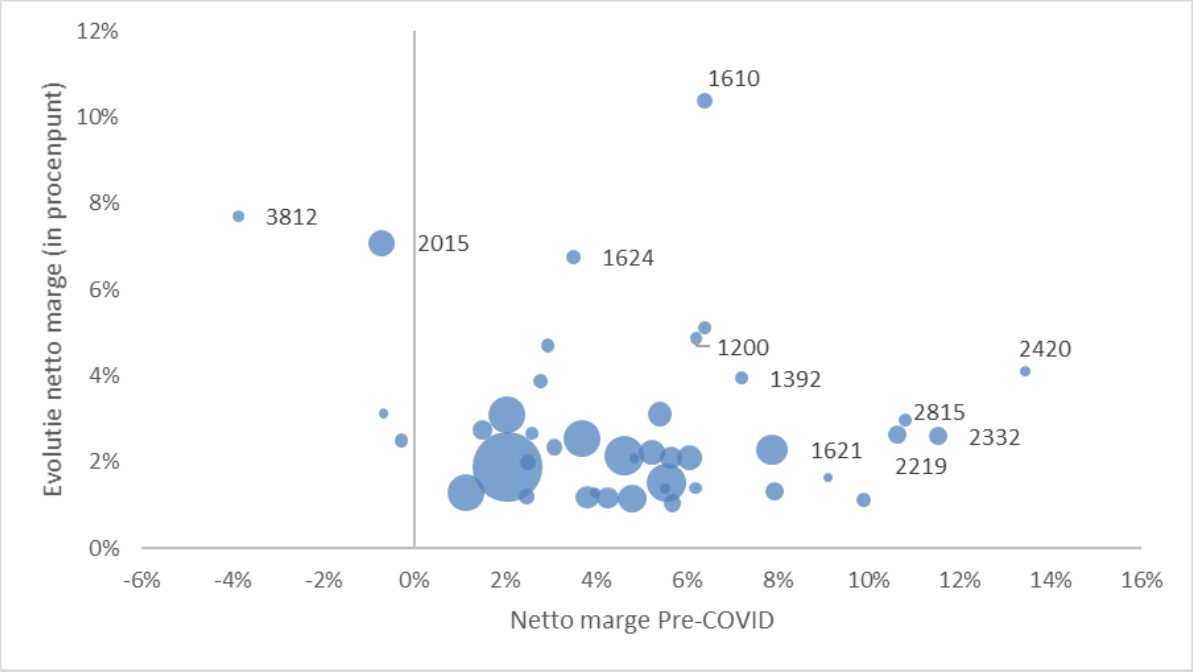
Bronnen: NBB (Balanscentrale), Statbel, eigen berekeningen.

2.2.3.. Evolutie van de marge van de industriële sectoren

Bij de 113 geanalyseerde industriële sectoren zijn verschillen te zien op het vlak van de evolutie van de netto marges. Zo werden sommige industriële sectoren minder hard getroffen door de coronacrisis en verbeterden ze hun marges in de loop van deze periode[25] (zie grafiek 13). Het gaat daarbij met name om het zagen en schaven van hout (1610), de vervaardiging van verpakkingen van hout (1624), de kunstmeststoffen en stikstofverbindingen (2015) en tabaksproducten (1200). Onder de sectoren die reeds relatief hoge netto marge hadden vóór de coronacrisis, wordt vastgesteld dat de sectoren vervaardiging van stalen buizen en profielen (2420), bakstenen en tegels (2332), andere artikelen in rubber (2219) en houten panelen (1621) deze marge nog opgedreven hebben. Niet alleen in de hout- en in de energiesector, maar ook in verschillende sectoren in de kunststofbranches (NACE 22), de andere minerale producten (NACE 23), de textiel (NACE 13), de afvalverwerking (NACE 38) en de voedingsindustrie (NACE 10) ging de netto marge naar omhoog tijdens de coronaperiode (zie volledige tabel in bijlage). Deze evolutie in de diverse sectoren kan echter van de ene onderneming tot de andere sterk verschillend zijn.

[25] Een verbetering van de netto marge, uitgedrukt als marge ten overstaan van de omzet, kan echter soms overeenkomen met een afname van de exploitatiewinst in waarde.

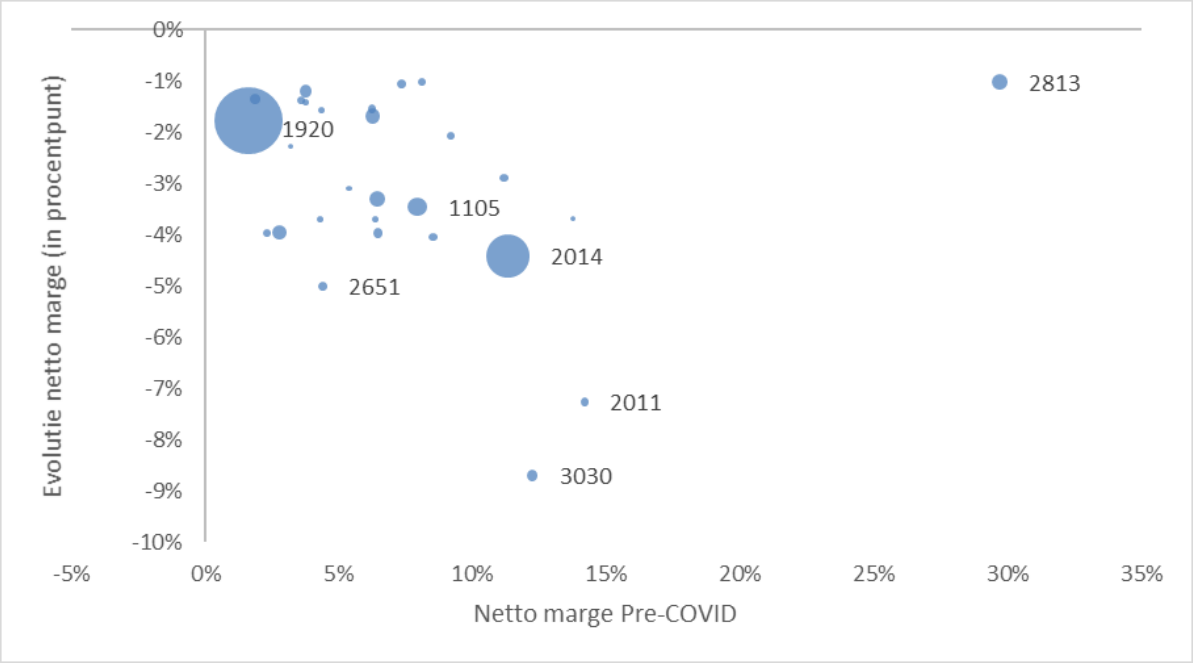
Grafiek 13 Industriële sectoren die een significante stijging (> 1 procentpunt) van hun netto marge kenden in de covidperiode (ten opzichte van de pre-covidperiode)

Bronnen: NBB (Balanscentrale), Statbel, eigen berekeningen.
Opmerking : in de grafiek zijn de sectoren aanwezig die gemiddeld een stijging van meer dan een procentpunt van hun netto marge kenden in de coronaperiode ten opzichte van de pre-coronaperiode. De omvang van de bol vertegenwoordigt de omzet 2021 van de sector.

Daarentegen werden sterke dalingen van de netto marge vastgesteld in de bouw van lucht- en ruimtevaarttuigen (3030), de vervaardiging van industriële gassen (2011) en andere organische chemische basisproducten (2014) (zie grafiek 14). De sectoren vervaardiging van meet- en navigatieapparatuur (2651), van machines voor metaalbewerking (2841) en van bier (1105), alsook de aardolieraffinage (1920) kenden een afname van hun netto marge in 2020, om dan een zekere opleving te kennen in 2021. Verschillende sectoren uit de chemische nijverheid (NACE 20), de vervaardiging van elektrische apparatuur (NACE 27) en van machines en werktuigen (NACE 28), alsook de reparatie en installatie van machines (NACE 33) komen ook voor in de lijst van sectoren met een daling van de netto marge tijdens de coronaperiode (zie volledige tabel in bijlage).

Grafiek 14 Industriële sectoren die een significante (> 1 procentpunt) daling van hun netto marge kenden in de coronaperiode (ten opzichte van de pre-coronaperiode)

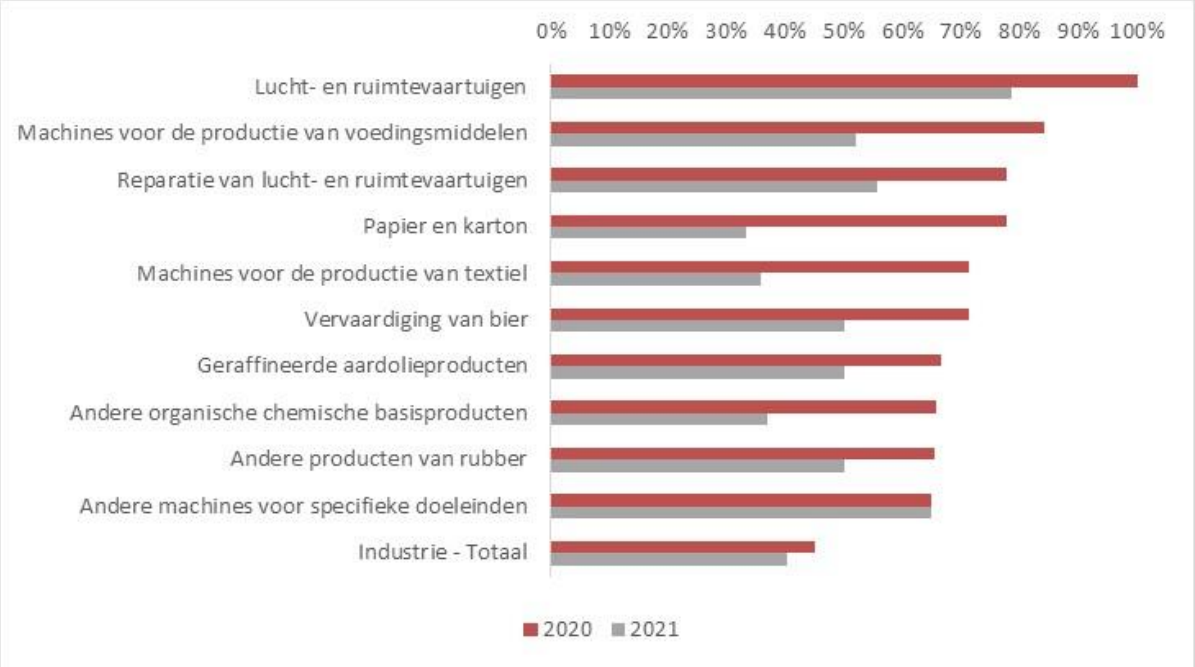

Bronnen: NBB (Balanscentrale), Statbel, eigen berekeningen.

Opmerking : in de grafiek zijn de sectoren aanwezig die gemiddeld een daling van meer dan een procentpunt van hun netto marge kenden in de coronaperiode ten opzichte van de pre-coronaperiode. De omvang van de bollen geeft de omzet 2021 van de sector weer.

Deze geaggregeerde resultaten per sector kunnen echter worden beïnvloed door de prestaties van de belangrijkste ondernemingen. Bovendien kan een stijging van de netto marge, uitgedrukt als percentage van de omzet, het resultaat zijn van een daling van de exploitatiewinst in combinatie met een daling van de omzet. Daarom is het belangrijk om ook te kijken naar het aandeel van bedrijven die in 2020 een daling van de exploitatiewinst (in waarde) lieten zien ten opzichte van het pre-COVID-gemiddelde (zie de volledige tabel in bijlage). Tot de tien sectoren met het hoogste aandeel behoren de vliegtuigbouw, de bierindustrie, de papier- en kartonindustrie en diverse machinebouwsectoren (NACE 28) (zie grafiek 15). Voor de meeste van deze sectoren is het aandeel in 2021 afgenomen.

Grafiek 15 Industriële sectoren met het grootste aandeel van bedrijven met een daling van de exploitatiewinst (rubriek 9901) in 2020 ten opzichte van de gemiddelde jaarwinst pre-corona (gemiddelde 2017-2019)

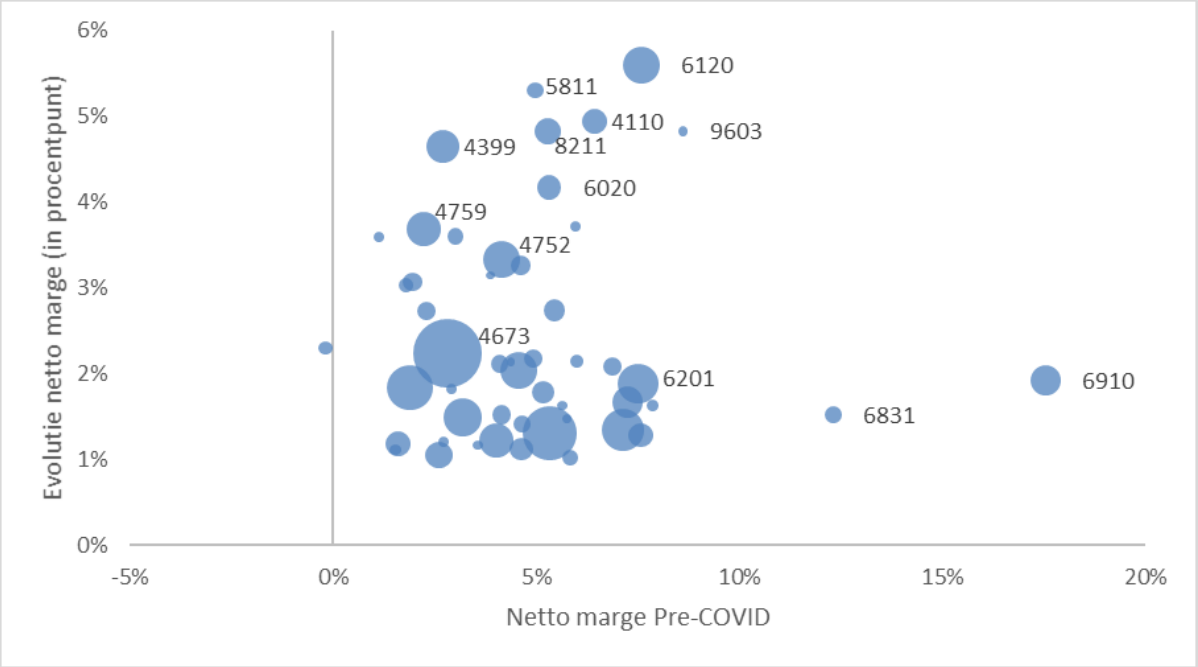

Bron: NBB (Balanscentrale).

2.2.4.. Evolutie van de marge van de dienstensectoren

Onder de 159 geanalyseerde dienstensectoren hebben sommige hun netto marge verstevigd tijdens de coronaperiode. Het betreft de draadloze telecommunicatie (6120), de uitgeverijen van boeken (5811), de ontwikkeling van bouwprojecten (4110), het begrafeniswezen (9603) en de diverse administratieve activiteiten ten behoeve van kantoren (8211) (zie grafiek 16). Een stijging wordt eveneens vastgesteld in verschillende sectoren van de handel, zoals de groothandel in hout en bouwmaterialen (4673), de detailhandel in ijzerwaren, verf en glas (4752), alsook de groothandel en detailhandel in meubelen (4647 en 4759) (zie volledige tabel in bijlage). Verschillende sectoren van de bouw (NACE 41-43) bevinden zich eveneens in deze situatie.

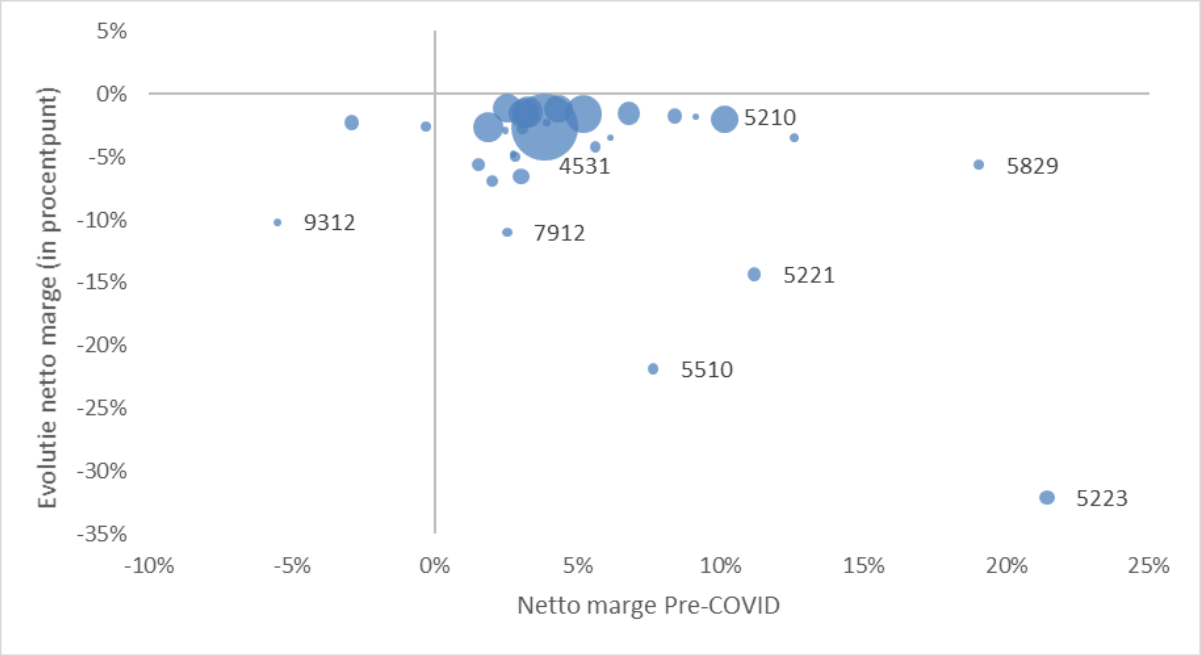
Grafiek 16 Dienstensectoren die een significante stijging (> 1 procentpunt) kenden van hun netto marge in de coronaperiode (ten opzichte van de pre-coronaperiode)

Bronnen: NBB (Balanscentrale), Statbel, eigen berekeningen.
Opmerking: in de grafiek zijn de sectoren opgenomen die een stijging van meer dan een procentpunt van hun gemiddelde netto marge vertoonden tijdens de coronaperiode ten opzichte van de pre-coronaperiode. De omvang van de bol geeft de omzet 2021 van de sector weer.

Daarentegen nam de netto marge fors af in de diensten in verband met de luchtvaart (NACE 5223) en in verband met het vervoer te land (5221), de sportclubs (9312), de hotels (5510) en de reisorganisatoren (7912) (zie grafiek 17). De netto marge van de groothandel in onderdelen en accessoires van motorvoertuigen (4531) nam fors af in 2020, alvorens terug op het pre-coronapeil te komen in 2021. Verschillende sectoren van de handel buiten de voeding vertoonden eveneens een daling van hun marges, zoals de detailhandel in tabaksproducten (4726) en in medische artikelen (4774), alsook de groothandel in huishoudelektro (4643) en machines voor de bouw (4663) (zie volledige tabel in bijlage).

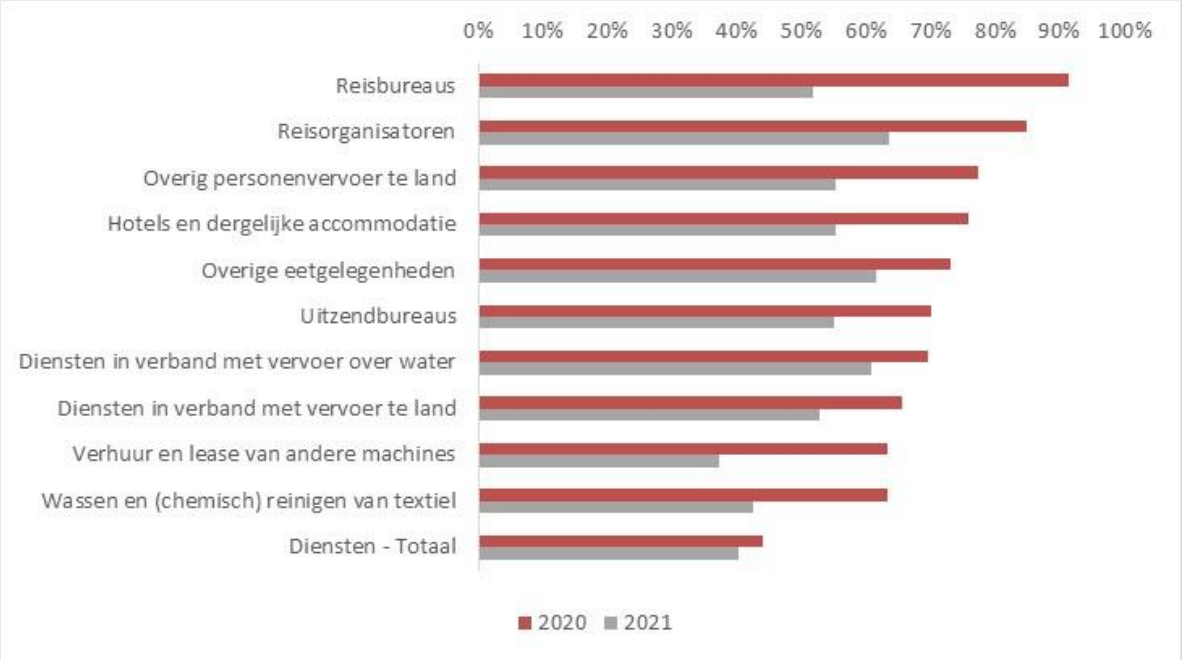
Grafiek 17 Dienstensectoren die een significante daling (> 1 procentpunt) van hun netto marge vertoonden in de coronaperiode (ten opzichte van de pre-coronaperiode)

Bronnen: NBB (Balanscentrale), Statbel, eigen berekeningen.
Opmerking: in de grafiek zijn de sectoren opgenomen die een daling van meer dan een procentpunt van hun gemiddelde netto marge vertoonden tijdens de coronaperiode ten opzichte van de pre-coronaperiode. De omvang van de bol geeft de omzet 2021 van de sector weer.

Deze geaggregeerde sectorale resultaten kunnen sterke verschillen tussen ondernemingen in eenzelfde sector verbergen. Daarom is het belangrijk om ook te kijken naar het aandeel van bedrijven die in 2020 een daling van hun exploitatiewinst lieten zien ten opzichte van het pre-COVID-gemiddelde (gemiddelde 2017-2019) (zie volledige tabel in bijlage). De resultaten komen overeen met die voor de evolutie van de nettomarges. Tot de tien sectoren met het hoogste aandeel behoren de sectoren die verband houden met toerisme, HORECA en ondersteunende vervoersdiensten (zie grafiek 18).

Grafiek 18 Dienstensectoren met het grootste aandeel van bedrijven met een daling van de exploitatiewinst (rubriek 9901) ten opzichte van de gemiddelde jaarwinst pre-COVID (gemiddelde 2017-2019)

Bron: Jaarrekeningen (NBB - Balanscentrale).

2.2.5.. Conclusie

Dankzij de steunmaatregelen die werden ingevoerd door de overheid kon de impact van de coronacrisis op de financiële resultaten van de ondernemingen beperkt worden. Terwijl sommige sectoren hard geraakt werden, vertoont de algemene trend een beperkte impact van corona op het niveau van de marges in 2020 en een stijgende trend voor 2021. Deze resultaten kunnen echter grote verschillen binnen de diverse sectoren verhullen. Bovendien bemoeilijken de aanwezige steunmaatregelen de interpretatie van de verhoging van de marges voor de periode.

De ene crisis volgt op de andere. Terwijl de coronacrisis het activiteitenvolume van de ondernemingen deed afnemen, is de huidige context totaal verschillend. Door de druk op de energiekosten, de grondstoffen en de lonen heeft de huidige crisis een andere weerslag op de marges van de ondernemingen. Deze nieuwe crisis herverdeelt de kaart van winnende en verliezende sectoren. Deze resultaten dienen dan ook met de nodige omzichtigheid benaderd te worden. Deze studie toont louter de sectoren die verzwakt uit de twee jaar coronacrisis gekomen zijn, en zij die er versterkt uitgekomen zijn.

3. Conclusie

De horizontale screening van sectoren helpt om toe te zien op de goede werking van de goederen- en dienstenmarkten in België. De screening vormt een eerste stap in de analyse van de markten, waarbij informatie verzameld wordt over hun structuur, dynamiek en rendabiliteit.

In het eerste deel van het rapport werd een lijst opgemaakt van sectoren die een hoger risico op verstoring vertonen. Deze analyse is gebaseerd op het eerste jaar van de coronacrisis (2020): voorzichtigheid is dan ook geboden bij het interpreteren van de resultaten. Deze resultaten vormen bovendien geen definitief oordeel, maar ze leveren een lijst op van kandidaten voor een meer grondige analyse, want alleen een dergelijke analyse kan tot een beter inzicht leiden in de context, de relevante markt en de dynamiek van vraag en aanbod van een bepaalde sector. Deze resultaten zijn coherent met de resultaten die vorig jaar werden gepubliceerd en stemmen overeen met bepaalde gevallen geanalyseerd door de Europese mededingingsinstanties. Zo komen in deze screening, bijvoorbeeld, verschillende sectoren naar voren uit de bouwmaterialen, de verhuur en de handel.

Het tweede deel van het rapport sloeg op de evolutie van de rendabiliteit van de verschillende sectoren, met name door een evaluatie van de impact van de coronacrisis op de marge van de ondernemingen. Na een vrij gunstig pre-coronadecennium, hoewel verschillend naargelang de sector, kon, dankzij de steunmaatregelen van de overheden, de impact van de coronacrisis op de financiële resultaten van de ondernemingen in de perken gehouden worden. Terwijl sommige sectoren hard geraakt werden door de lockdowns, geeft de algemene tendens toch een beperkte impact aan op het niveau van de marges in 2020 en een stijgende trend voor 2021. Deze resultaten kunnen evenwel grote verschillen binnen de verschillende sectoren verhullen. Bovendien maakt de aanwezigheid van steunmaatregelen een interpretatie van de margestijgingen voor de periode niet gemakkelijk.

De opeenvolgende crisissen halen bovendien de economische actualiteit overhoop. Het jaar 2022, dat niet verwerkt is in dit verslag, was gekenmerkt door een sterke inflatie en een aanzienlijke stijging van de productiekosten, zowel op het vlak van energie als op het vlak van grondstoffen. Deze crisis heeft een grote impact op de rendabiliteit en de werking van de verschillende sectoren. De hardst getroffen sectoren zijn niet noodzakelijk dezelfde als tijdens de coronacrisis. Voorzichtigheid is dan ook geboden bij de interpretatie van dit verslag.

4. Bijlagen

Bijlage 1 : Definitie van de indicatoren

Indicatoren van de markstructuur

Aantal ondernemingen

De indicator aantal ondernemingen betreft het aantal Belgische ondernemingen die op de binnenlandse markt actief zijn in een bepaalde sector. Deze indicator werd in het leven geroepen omdat sectoren met weinig bedrijven een hoger risico vertonen op afspraken over prijzen of andere marktaspecten.

Herfindahl-Hirshman Index (HHI)

De Herfindahl-Hirschman Index wordt gedefinieerd als de som van de kwadraten van de marktaandelen van alle ondernemingen in een bepaalde sector. De waarde van de HHI bevindt zich tussen 1 / N en 1, met *N* als het aantal ondernemingen in de sector.

In het geval van een zuiver monopolie heeft de HHI een waarde van 1. De HHI wordt vaak gebruikt voor het evalueren van de concentratie (of asymmetrie) van een sector. Ondanks het complexe verband tussen de concentratiegraad (zoals gemeten door HHI) en de marktmacht, wordt er algemeen aangenomen dat een grotere marktmacht samengaat met een hogere concentratie van de bedrijven. Dit kan resulteren in minder gunstige omstandigheden voor de mededinging.

Importpenetratie

De importpenetratie van een sector wordt in deze studie gedefinieerd als de verhouding tussen de waarde van de import van de producten, behorende tot deze sector, en de waarde van het totale schijnbare verbruik van de producten van deze sector in België.

Als IMP_p de waarde is van de invoer van product *p* behorende tot sector *S*, dan is de importpenetratie IP_S voor sector S gelijk aan[26]:

$$IP_S = \frac{\sum_{p \in S} IMP_p}{\sum_{i \in S} Binnenl.omzet_i + \sum_{p \in S} IMP_p}.$$

Een hoge coëfficiënt wijst op een hoge blootstelling van de sector aan concurrentie vanwege buitenlandse bedrijven die soortgelijke producten op de binnenlandse markt aanbieden. Deze openheid ten opzichte van internationale handel verzwakt de positie van minder rendabele binnenlandse bedrijven.

Een hogere openheid kan daarom onder bepaalde voorwaarden gepaard gaan met hogere concurrentie op de binnenlandse markt. Deze sectoranalyse focust op de sectoren met een lage tot geen openheid. De importpenetratie laat toe om de resultaten van andere indicatoren te nuanceren, met name de HHI-indicator (de concentratie op de binnenlandse markt) en het aantal ondernemingen (aantal bedrijven actief op de binnenlandse markt).

[26] De geïmporteerde producten die onmiddellijk opnieuw worden geëxporteerd werden afgetrokken van de waarde van de import van het product p behorende tot de sector S.

Kapitaalintensiteit

De kapitaalintensiteit van een sector is een graadmeter voor de hoeveelheid kapitaal dat nodig in om een euro te genereren aan totale bedrijfsopbrengsten. De indicator wordt berekend als de verhouding tussen enerzijds de totale kapitaalgoederenvoorraad van de sector (K_S) en anderzijds de totale bedrijfsopbrengsten (Y_S) van alle ondernemingen uit sector S.

$$CAPINT_S = \frac{K_S}{Y_S}$$

In theorie schommelen de waarden van deze indicator tussen 0 en oneindig. Wanneer de verhouding tussen de kapitaalvoorraad en de totale bedrijfsopbrengsten hoog is, ondervinden nieuwe of kleine bedrijven meer moeilijkheden om zich te vestigen of te handhaven op de markt. Dat kan leiden tot een potentieel concurrentieprobleem in kapitaalintensieve sectoren.

PCM - Price Cost Margin

Deze indicator analyseert de winstmarge van een sector. Voor bedrijf i wordt deze marge (hieronder vermeld als L) gedefinieerd als het verschil tussen de verkoopprijs (p) en de marginale kost van de productie (MC), gedeeld door de verkoopprijs:

$$L_i = \frac{p_i - MC_i}{p_i}$$

De PCM-indicator meet dus in hoeverre de prijs van een product hoger ligt dan de marginale kostprijs van de productie (ten opzichte van de prijs). Als een onderneming bijvoorbeeld een product dat 90 EUR kost aan productie verkoopt voor 100 EUR, ontstaat een marge van 10 % op dat product.

Op sectorniveau kan deze marge worden berekend door de verschillende ondernemingen in de beschouwde sector te wegen met hun respectievelijke marktaandelen:

$$L_S = \sum_{i \in S}^{N} m_i \, \frac{p_i - MC_i}{p_i}$$

waarbij m_i het marktaandeel voorstelt van bedrijf i dat behoort tot sector S.

In de praktijk is de berekening van de winstmarge niet eenvoudig, omdat gegevens nodig zijn over de prijzen en de marginale kostprijs van de verschillende bedrijven. Een directe benadering op basis van micro-economische bedrijfsgegevens blijkt erg moeilijk. Daarom wordt er in veel studies een indirecte methode gebruikt waarbij de marge wordt geschat met behulp van econometrische modellen. Deze modellen meten de impact van korte termijnfluctuaties in zowel productie als in het geheel van productiefactoren op sectorniveau.

In deze sectorscreening werd de marge L_S voor elke sector S geschat door de PCM-indicator, PCM_S. Deze indicator geeft de verhouding weer tussen twee variabelen (het bruto-exploitatieoverschot in de teller en de omzet[27] in de noemer) die bekomen worden via de structuurenquête ondernemingen[28]. De structuurenquête geeft meer betrouwbare resultaten omdat ook rekening wordt gehouden met de kleine bedrijven die geen jaarrekening met een volledig schema indienen. Deze versie van de PCM-indicator houdt geen rekening met de kapitaalkosten.

[27] In vergelijking met de screening van 2014, houdt de noemer geen rekening meer met variaties van eindproducten (71) en geproduceerde vaste activa (72).

[28] Deze variabelen worden gedefinieerd in het kader van de Europese Verordening 250/2009.

Indicatoren van de marktdynamiek

Ondernemingsverloop

Het gewogen ondernemingsverloop in jaar t wordt gedefinieerd als de som van de marktaandelen in jaar t− 1 van de bedrijven die de markt verlaten in jaar t en de marktaandelen van de bedrijven die tot de markt toetreden in jaar t.

$$WCHURN_{St} = \sum_{i\in\{Ex_t\}} m_{i,t-1} + \sum_{i\in\{En_t\}} m_{it}$$

In theorie schommelen de scores tussen 0 en 2. Een score hoger dan 1 betekent dat een of meer grote spelers (op basis van marktaandelen) tot de markt zijn toegetreden of ze hebben verlaten. Een score van 0 duidt op een hoge stabiliteit van de sector en wijst erop dat geen enkel bedrijf is toe- of uitgetreden tijdens de bestudeerde periode.

Het ondernemingsverloop beschouwt de dynamische evolutie van de samenstelling van een sector door de ondernemingen te analyseren die toetreden tot de markt of de markt verlaten. Een lage indicatorwaarde kan duiden op bepaalde toe- of uittredingsdrempels.

Overlevingsgraad

De overlevingsgraad analyseert de demografische veranderingen van een sector. Een hoge overlevingsgraad duidt op een stabiele demografie, weinig nieuwe bedrijven en een hoge overlevingsgraad van de bestaande bedrijven op de markt. Een grote stabiliteit kan een potentieel risico inhouden dat voortvloeit uit de interacties tussen de ondernemingen, vooral bij sectoren met weinig bedrijven.

In een sector met weinig ondernemingen komen concurrentiebeperkende afspraken gemakkelijker tot stand omdat de verschillende marktspelers elkaar kennen en ze het strategische gedrag van hun concurrenten dus beter kunnen inschatten. De overlevingsgraad kan ook wijzen op het bestaan van bepaalde toe- of uittredingsdrempels.

Een lage indicatorwaarde wijst op een relatief dynamische samenstelling van een sector met veel toe- en uittreders. De toetreding van nieuwe bedrijven maakt het in stand houden van onderlinge afspraken tussen de bestaande bedrijven op de markt moeilijker.

De overlevingsgraad kan op verschillende manieren worden bepaald. Elke berekeningsmethode focust op andere aspecten. In deze studie werd de overlevingsgraad berekend als de verhouding tussen het aantal ondernemingen dat actief is gedurende de gehele geanalyseerde periode (2014-2018) en het aantal ondernemingen dat enkel actief is in het laatste jaar van de periode (2018):

$$Overlevingsgraad \quad = \frac{\sum_{i=1}^{N}\prod_{t=1}^{T} x_i^t}{\sum_{i=1}^{N} x_i^T}$$

x_i^t voor bedrijf i is hierbij gelijk aan 1 als de onderneming actief is (en dus een positieve binnenlandse omzet had) gedurende het jaar t en gelijk aan 0 indien het bedrijf niet actief is.

Concreet wordt in 2018 het aantal actieve bedrijven gemeten die gedurende de hele geanalyseerde periode (2014-2018)[29] actief waren. Door de gebruikte noemer wordt deze verhouding beïnvloed door het aantal toetreders tijdens de onderzochte periode. De waarde van de indicator ligt per definitie tussen 0 en

[29] De overlevingsgraad houdt ook rekening met de ondernemingen die voor een bepaald jaar geen rekening neerlegden, bijvoorbeeld als gevolg van een wijziging van de afsluitdatum van hun rekeningen.

1: een waarde van 1 komt overeen met een hoge demografische stabiliteit van een sector (alle actieve bedrijven in de sector in 2018 waren ook reeds actief op de markt gedurende de voorgaande vier jaar).

Veranderlijkheid van marktaandelen

De veranderlijkheid van marktaandelen analyseert de dynamische evolutie van een sector, door de relatieve stabiliteit van de marktaandelen van de verschillende bedrijven in die sector te beschouwen. Deze indicator meet het totaal van de marktaandelen die door krimpende bedrijven worden overdragen aan groeiende bedrijven. Een lage waarde is een indicatie van een grote stabiliteit in de verdeling van de marktaandelen in een sector van het ene jaar op het andere, wat mogelijk kan wijzen op mededingingsproblemen en onderlinge afspraken tussen bedrijven. Daarnaast kan ook de aanwezigheid van toetredingsdrempels de ontwikkeling van nieuwe bedrijven afremmen, wat de stabiliteit van de verdeling van de marktaandelen binnen een sector kan beïnvloeden.

De mate van veranderlijkheid wordt berekend als de som van de absolute waarden van de wijzigingen in de marktaandelen van elke onderneming van een sector (gebaseerd op de binnenlandse omzet) gedeeld door twee:

$$Volatility_S^t = \sum_{i \in S} \frac{\left| m_i^t - m_i^{t-1} \right|}{2}$$

m_i^t is daarbij het marktaandeel van bedrijf i (berekend op basis van de binnenlandse omzet van de sector) in periode t.

De mate van veranderlijkheid kan variëren tussen 0 en 1. De veranderlijkheid van een bepaald jaar moet genuanceerd worden door rekening te houden met de gemiddelde veranderlijkheid over een langere periode. Een hoge mate van veranderlijkheid wijst niet noodzakelijk op een goede marktwerking maar kan ook voortvloeien uit een slechte conjunctuur, wetswijzigingen of hervormingen binnen de sector.

Rotatiegraad van ondernemingen (TNF8)

De rotatiegraad van ondernemingen (TNF8) berekent het verloop van de acht belangrijkste ondernemingen binnen een sector (op basis van de omzet) tussen 2014 en 2018. Als de sector uit ten minste 8 ondernemingen bestaat, liggen de waardes van deze indicator tussen 8 (status quo: dezelfde bedrijven maken deel uit van de TOP 8 van de sector voor de geanalyseerde periode) en 40 (volledige verandering van bedrijven). Een hoge waarde van deze indicator wijst op een hoge instabiliteit en dus op een mogelijks sterkere concurrentie.

Bijlage 2 : Methodologische aanpak en bronnen van statistische gegevens

Methodologische aanpak

De samengestelde indicator wordt opgebouwd volgens dezelfde methodiek als de vorige jaren. Deze bestaat uit een fase van normalisatie en vervolgens aggregatie van de genormaliseerde indicatoren in een samengestelde indicator. Door normalisatie kunnen variabelen die verschillende meetschalen gebruiken toch met elkaar vergeleken worden. Er werd gekozen voor de 'min-max'-methode omdat deze geen invloed heeft op de rangschikking van de originele waarden van de indicatoren[30]. Na de normalisatie liggen de waarden van elke indicator tussen 0 en 1, waarbij een waarde dichter bij 1 duidt op een hoger risico op marktverstoring. Eens genormaliseerd, worden deze indicatoren geaggregeerd in een samengestelde indicator[31].

Alle geanalyseerde sectoren worden, hetzij bij de industrie, hetzij bij de diensten ingedeeld. Deze segmentering is van groot belang in het proces van normalisatie van de indicatoren (waar de minimale en maximale waarden van een indicator die van de referentiegroep zijn waarbij de sector werd ingedeeld). Het onderscheid tussen industrie en dienst was vooral ingegeven door de beschikbaarheid van gegevens voor de indicator van importpenetratie en door de logica van de vorige screenings van het Prijzenobservatorium en die van de studies van andere instellingen[32].

De hierboven kort vernoemde onderliggende hypotheses, meer bepaald de aggregatie van de informatie binnen de samengestelde indicator, kunnen de resultaten van de screening beïnvloeden. Daarom wordt niet enkel elke indicator individueel geanalyseerd, maar wordt elke hypothese voor modellering eveneens onderzocht op gevoeligheid.

---

[30] Volgens deze methode worden de indicatoren genormaliseerd met behulp van de volgende formule:

$$Y_{ni} = \frac{Y_i - Y_{min}}{Y_{max} - Y_{min}}$$

Waarbij Y_{ni} de genormaliseerde indicator Y is voor sector i, Y_i de waarde van de indicator van sector i, Y_{min} de effectieve minimale waarde van indicator Y en Y_{max} de effectieve maximale waarde van indicator Y. Voor de indicatoren waarvan een waarde dicht bij 0 op een hogere kans op marktverstoringen wijst, is de genormaliseerde waarde gelijk aan (1 – Y_n). Voor de indicatoren aantal ondernemingen, kapitaalintensiteit en ondernemingsverloop werden de waarden eerst omgezet in logaritmen vooraleer genormaliseerd te worden volgens de min-max-methode. Deze indicatoren vertonen immers een sterk geconcentreerde verdeling met enkele extreme waarden die de normalisatie zouden beïnvloeden. Bovendien is voor sommige indicatoren een niet-lineaire normalisatie meer aangewezen vanuit economisch oogpunt. Zo dient bijvoorbeeld, voor het aantal ondernemingen, de waardedaling groter te zijn (de toename aan concurrentie en aan marktwerking is groter) bij een overgang van 1 naar 50 ondernemingen dan bij een overgang van 3.000 naar 3.500 ondernemingen.

[31] Er werden drie methoden gebruikt: het rekenkundig gemiddelde, het geometrisch gemiddelde en de methode van het voordeel van de twijfel (BoD, Benefit of the Doubt). Elke methode heeft haar voor- en nadelen. Aangezien de drie methoden vergelijkbare resultaten opleveren, werd voor de aggregatie van de samengestelde indicator gekozen voor het rekenkundig gemiddelde.

[32] Bijvoorbeeld: European Commission (2007) “Implementing the new methodology for product market and sector monitoring: results of a first sector screening”, SEC(2007) 1517 (Brussels, Commission of the European Communities), European Commission (2007) “Guiding principles for product market and sector monitoring”, European Economy, Occasional Papers 34, June, European Commission (2018) “Identifying Priority Service Sectors for Reforms in France”.

Bronnen van statistische gegevens

Voor de berekening van de indicatoren gebruikt het Prijzenobservatorium dezelfde statistische bronnen als tijdens de vorige edities van de screening. Het gaat om de volgende bronnen, die tot op het niveau van de onderneming of van het product gedetailleerde jaarlijkse gegevens bevatten:

1. Het ondernemingsregister, beheerd door Statbel (Belgisch statistiekbureau).

2. De jaarrekeningen van ondernemingen, afkomstig van de Balanscentrale van de NBB.

3. De omzet op basis van de btw-aangiften van Statbel.

4. De import- en exportgegevens, afkomstig van de NBB[33].

5. De structuurenquête van ondernemingen, afkomstig van Statbel.

Binnen het ondernemingsregister van Statbel wordt aan elke individuele onderneming een NACE-code toegekend op basis van de hoofdactiviteit. Die bepaalt tot welke bedrijfstak de onderneming behoort.

[33] Dit betreft momenteel uitsluitend gegevens over de import en export van goederen. Er wordt onderzocht hoe in de toekomst gegevens over de import en export van diensten toegevoegd kunnen worden.

FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie

Vooruitgangstraat 50
1210 Brussel
Ondernemingsnummer: 0314.595.348
economie.fgov.be